

UNIVERZA NA PRIMORSKEM
FAKULTETA ZA HUMANISTIČNE ŠTUDIJE KOPER

Vanja Bole

VLOGA ŽENSKE V DRUŽINI IN DRUŽBI V *ŽENSKEM*
SVETU OD LETA 1923 DO 1928

DIPLOMSKO DELO

Koper, 2010

UNIVERZA NA PRIMORSKEM
FAKULTETA ZA HUMANISTIČNE ŠTUDIJE KOPER

Vanja Bole

VLOGA ŽENSKE V DRUŽINI IN DRUŽBI V *ŽENSKEM*
SVETU OD LETA 1923 DO 1928

DIPLOMSKO DELO

Mentor: doc. dr. Aleksej Kalc
Študijski program: Univerzitetni študijski program Zgodovina

Koper, 2010

**Hvala vsem, ki ste mi pomagali in me spodbujali pri nastajanju
mojega diplomskega dela, še posebej pa mentorju doc. dr.
Alekseju Kalcu.**

IZVLEČEK

Diplomska naloga obravnava vlogo žensk v družini in družbi v reviji *Ženski svet*. Izhajala je v dvajsetih letih 20. stoletja v Trstu, v času fašističnega terorja, ki je želel izbrisati slovenski jezik in raznaroditi slovensko prebivalstvo. Ustvarjalke revije so s pomočjo revije hotele obuditi ohranjati narodno zavest in utrjevati materni jezik. *Ženski svet* je bil namenjen meščanskim ženam, gospodinjam, kmeticam, delavkam, brale pa so ga tudi izobraženke. Namen diplomske naloge je raziskati in predstaviti vlogo ženske v petih letnikih *Ženskega sveta*, od leta 1923 do 1928. Revija je obravnavala teme, kot so: materinstvo, zakon, gospodinjstvo, problematiko in osveščanje žensk itd.

Diplomska naloga je nastala na podlagi razpoložljive literature in časopisnih člankov iz začetka 20. stoletja.

KLJUČNE BESEDE: *Ženski svet*, žensko časopisje, Julijska krajina, fašizem, raznarodovanje, žensko vprašanje

ABSTRACT

My diploma work discusses the women role in family and society as it was presented in the *Ženski svet* magazine. The later was published in the early 20th century in Trieste when fascist terror wanted to erase the Slovenian language and denationalize Slovenian people. The creators of the magazine were trying to revive national consciousness and to consolidate the mother tongue. *Ženski svet* was meant for townswomen, housewives, countrywomen, women who were working in a factory and also for educated women. The intention of my diploma work is to research and present the role of women during the five years of the *Ženski svet* magazine, from 1923 to 1928. In the magazine, one can find topics like: maternity, housekeeping, problems related to women. The diploma work was created on the basis of the available literature and the newspaper articles from the early 20th century.

KEY WORDS: *Ženski svet*, female newspapers, women, Venezia Giulia, fascism, denationalization, women question

IZJAVA O AVTORSTVU

diplomskega dela

Spodaj podpisana Vanja Bole, z vpisno številko 92044006, vpisan na študijski program Zgodovina, rojen 01. 02. 1983 v kraju Postojna, sem avtor diplomskega dela z naslovom:

Vloga ženske v družini in družbi v *Ženskem svetu* od leta 1923 do 1928.

S svojim podpisom zagotavljam, da je predloženo diplomsko delo izključno rezultat mojega lastnega raziskovalnega dela. Prav tako se zavedam, da je predstavljanje tujih del kot mojih lastnih kaznivo po zakonu.

V Kopru, dne _____ Podpis avtorja: _____

KAZALO

IZVLEČEK	II
ABSTRACT	II
IZJAVA O AVTORSTVU	III
KAZALO	IV
1 UVOD	1
2 ŽENSKO GIBANJE IN ŽENSKI TISK NA SLOVENSKEM	3
2.1 Začetki in razvoj ženskega tiska na Slovenskem	3
2.2 Nekateri začetnici slovenskega ženskega časnikarstva	11
3 ŽENSKI SVET IN NJEGOV ZGODOVINSKI MOMENT	14
3.1 Politične razmere in dogajanje na Primorskem po prvi svetovni vojni	14
3.2 Usoda organizacij in društev	18
3.3 Šolstvo pod fašizmom	20
3.4 Usoda periodičnih publikacij	22
4 ŽENSKI SVET IN NJEGOVA RAZVOJNA POT	24
4.1 Ustanoviteljice, programska usmeritev, organizacijski vidiki	24
4.2 Začetki revije Ženski svet	28
4.3 Vsebina in grafična podoba revije Ženski svet	30
4.4 Odzivi bralk in bralcev	37
4.5 Razvoj in glavne teme člankov	39
5 USTVARJALKE REVIJE ŽENSKI SVET	43
5.1 Pavla Hočevar	43
5.2 Minka Govekar	46
5.3 Marica Nadlišek Bartol	48
5.4 Alojzija Štebi	50
6 IZBRANE VSEBINE IZ REVIJE ŽENSKI SVET	54
6.1 Ženske in gospodinjstvo	54
6.1.1 Za zakon, družino in dom	54
6.1.2 Gospodinja in služkinja	56
6.2 Materinstvo	60
6.2.1 Tabuji	62
6.2.2 Vzgoja	64
6.2.3 Lepo vedenje deklet	65
7 ZAKLJUČEK	68
8 PRILOGA	70
9 LITERATURA IN VIRI	72
SEZNAM SLIK	76

1 UVOD

Za diplomsko nalogo sem se odločila raziskati, natančneje spoznati in predstaviti žensko revijo *Ženski svet*, ki je izhajala v Trstu in nato v Ljubljani od 1923 do 1941. Prvi listi za ženske bralke so se po svetu pojavili ob koncu 17. stoletja. V sredini 19. stoletja se je število tiskanih medijev in njihovih proizvodov zelo povečalo. Prišlo je tudi do novega pojmovanja novinarstva, katerega vloga ni bila več zgolj informirati, ampak je prodaja časopisov postajala tržna dejavnost. Slovenke so svojo prvo žensko revijo *Slovenko* dobile ob koncu 19. stoletja, ko so tiskani mediji v svetu že prešli pomembna obdobja razvoja.

Obdobje med obema vojnama je zanimivo zaradi začetkov uveljavljanja žensk v javnem življenju. Revija *Ženski svet* spada v okvir tega dogajanja in uveljavljanja ženskega časnika, ki je našlo že prej v Tržaškem, bolj odprtem meščanskem okolju ugodne pogoje za razvoj. Začetki in razvojna pot *Ženskega sveta* po prvi vojni, ko je Primorska pripadla Italiji, pa so bili težki in naporni. Oblasti so bile sovražne do Slovencev, do feminizma in socialnih reform. S požigom Narodnega doma v Trstu je fašistično gibanje izkazalo svoj odnos do neitalijanskega prebivalstva in napovedalo načrtno raznarodovalno politiko, ki jo je režim začel izvajati v Julijski krajini, potem ko je leta 1922 prevzel oblast v državi. Ukinil je slovenske organizacije, društva in še prej z Gentilejevo šolsko reformo prikrajšal slovensko in hrvaško manjšino v Italiji za izobraževanje v maternem jeziku, ki je bil v javnosti tudi prepovedan. Ta zatiralni proces ni prizanesel niti tiskani besedi in je prizadel tudi mesečnik *Ženski svet*.

Ženski svet je začel izhajati januarja 1923 v Trstu kot glasilo ženskih društev. Izdajalo ga je Žensko dobrodelno udruženje. V diplomski nalogi sem se osredotočila na pet letnikov časopisa, ki so izšli v Trstu do leta 1928. Z letom 1929 je namreč *Ženski svet* nadaljeval svojo pot v Ljubljani, kamor se je umaknil pred sovražnim političnim okoljem. Revija je že na začetku vsebovala posebne tematske sklope, redne rubrike, namenjena pa je bila različnim skupinam žensk: materam, gospodinjam, vzgojiteljicam, izobraženkam in javnim delavkam.

V diplomski nalogi skušam prikazati vlogo žensk v družbi in družini, kot prihaja do izraza na straneh *Ženskega sveta*. Temeljni vir diplomske naloge je torej revija sama od začetka izhajanja (1923) pa do zadnje tržaške številke, ki je izšla v prvih dneh decembra 1928. V veliko pomoč pri razbiranju vsebin in razumevanju snovanja revije mi je bila tudi knjiga urednice Pavle Hočevarjeve, *Pot se vije*, v kateri je poleg svoje življenjske zgodbe opisala tudi začetke revije *Ženski svet* (Hočevar, 1969). Pri raziskovanju obravnavane tematike sta mi bili zelo koristni tudi knjigi *Splošno slovensko žensko društvo (1901–1945)* (Budna Kodrič, 2003) in *Zavrnjena tradicija: ženske in ženskost v slovenski zgodovini od 1890 do 1940* (Leskošek, 2002) ter drugo gradivo, ki je navedeno na koncu naloge. Zanimala so me naslednja vprašanja v povezavi z izbrano tematiko: Kaj je pomenilo biti ženska na Slovenskem konec 19. in v začetku 20. stoletja? Kakšne vloge so ji bile dodeljene? So ženske imele dostop do javnosti? Ali je obstajalo žensko gibanje? Na vsa ta in podobna vprašanja sem našla odgovore v gradivu, ki sem ga uporabila.

V diplomski nalogi bi rada prikazala življenje in mišljenje žensk v tistem času ter poglede ustvarjalk *Ženskega sveta*. Razdelila sem jo na dva dela. V prvem bom skušala za lažje razumevanje prikazati zgodovinsko ozadje pred izidom revije. V drugem delu pa želim predstaviti revijo, njene začetke in aktualne teme, ki so podkrepljene s citati iz člankov.

Revija *Ženski svet* je ozaveščala ženske o delovanju slovenskih društev, prinašala novice o ženskah drugod po svetu, nasvete o negi in vzgoji otrok, manjkalo pa ni niti leposlovje. Velik poudarek je bil na delovanju ženske kot žene, gospodinje in matere. Iz prispevkov se kaže vloga slovenske ženske v takratnem obdobju v javnem in zasebnem življenju oziroma kot so jo dojemale in si jo zamišljale v svojem družbenem položaju in pod vplivom časa ter okolja snovalke časopisa.

2 ŽENSKO GIBANJE IN ŽENSKI TISK NA SLOVENSKEM

2.1 Začetki in razvoj ženskega tiska na Slovenskem

V drugi polovici 19. stoletja so se začela prebujati in širiti gibanja za emancipacijo in osvoboditev žensk v Evropi pa tudi v Ameriki. Ženske so začele organizirano in javno nastopati, saj so se naveličale tisočletne družbene podrejenosti in zapostavljenosti, s tem pa so si tudi priborile svoje mesto v družbi in dosegle pravičnejše vrednotenje svojih sposobnosti.

Od začetkov v 18. stoletju so bile nosilke ženskega gibanja samostojne ženske organizacije ali odseki v okviru mešanih političnih strank in organizacij (Jogan, 2001: 318).

Na Slovenskem so se v ta boj malo z zamudo, pa vendar vključile nekatere pogumne Slovenke. Pomembno je poudariti, da so se ženskega vprašanja pri nas najprej lotili moški, kasneje pa so se jim pridružile ženske.

Žensko gibanje je postopoma in z različnimi poudarki opredeljevalo potrebe in zahteve pripadnic raznih družbenih plasti – meščanske, delavske, kmetske – ter poklicnih in drugih skupin. Na Slovenskem so ženske vstopile v javno življenje po letu 1848. Prve so bile pripadnice meščanskega liberalnega kroga, žene in hčere narodnjakov, tako imenovane narodne dame. Najbolj znani narodni dami sta Franja Tavčar in Milica Hribar, ženi dr. Ivana Tavčarja in ljubljanskega župana Ivana Hribarja. Pavla Hočevarjeva pravi v svoji knjigi *Pot se vije*: »Franja Tavčarjeva je pripadala nekdanjemu krogu narodnih dam, ki so bile pri nas, /.../ Videle smo jih na veseličnih prostorih. V narodnih krojih ali pa v lepih modernih oblekah so na sokolskih, Ciril-Methodovih in podobnih narodnih ali dobredelnih prireditvah prodajale jedi in pijače, spominke in cvetje, pobirale članarino, zbirale tombolske prispevke ter botrovale pri razvijanju društvenih praporov. Ime narodna dama je bilo večkrat sinonim za manj cenjeno javno delavko. Ko sem pozneje bolj resno in samostojno pogledala v življenje, sem spoznala tip narodne dame še od druge strani. Pomislimo, da so te žene s svojim sodelovanjem omogočile že samo Ciril-Methodovi

družbi ustanavljanje in vzdrževanje številnih slovenskih šol po obmejnih krajih ter tako rešile tisoče in tisoče duš in cele predele slovenske zemlje pred nemško in avstrijsko grabežljivostjo! Ali se ne čutimo, da moramo dati tudi oznaki narodna dama spoštljiv poudarek«! (Hočevnar, 1969: 161)

Zelo pomembno vlogo v ženskem gibanju je do začetka 2. svetovne vojne imelo 1898. ustanovljeno Društvo slovenskih učiteljic (Jogan, 2001: 319). Vodetova pravi, da je bil učiteljski poklic prvi, kamor je imela slovenska izobraženka vstop (Vode, 1998: 237). Med svojimi zahtevami je imelo vključeno tudi enakopravnost učiteljic z učitelji na delovnem mestu, odpravo diskriminacije v zasebnem življenju, borilo se je za odpravo celibata učiteljic in od 1902. leta tudi za splošno volilno pravico.

Prve ženske, ki so se borile za ustanovitev ženskega društva, so bile v glavnem učiteljice in hkrati tudi prve feministke. Glavno vlogo pri nastanku so imele ljubljanske narodne dame pod vodstvom Franje Tavčar in Josipine Vidmar. Pobudnice in tudi začetnice, ki so izražale svoje mnenje v časopisu *Slovenka*, pa so bile Minka Govekar, Ivanka Anžič, Elvira Dolinar in Zofka Kveder. Tako je leta 1901 je nastalo prvo slovensko feministično društvo Splošno žensko društvo. Namenjeno je bilo vsem Slovenkam, ne glede na stan oz. poklic. Ob strani so jim stali ter jih podirali s prispevki tudi nekateri slovenski književniki, kot so Cankar, Gregorčič, Govekar, Župančič (Vode, 1998: 320).

Vodile pa so dolgo in trnjevo pot. Obe meščanski stranki, tako klerikalna kot liberalna, v slovenski politiki sta zagovarjali »naravno poslanstvo« žensk. Liberalci so bili mnenja, da mora biti ženska mati in gospodinja, saj nima časa še za kaj drugega. Tudi klerikalci so izražali nenaklonjenost in sovražnost do ženskega vprašanja ter zagovarjali, da ženske niso sposobne za učene poklice. Edini, ki so se zavzemali za žensko gibanje, so bili socialni demokrati. Podprli so njihovo zahtevo po občini, enaki in neposredni volilni pravici za oba spola, niso pa se strinjali z enakim plačilom (Jeraj, 2003: 27).

V boj za njihova prizadevanje vsekakor spada ustanovitev prvega slovenskega ženskega lista *Slovenka*, ki je izhajal od leta 1896 do 1902 v Trstu, najprej vsakih štirinajst dni kot priloga *Edinosti*¹, potem pa kot samostojen mesečnik (od leta 1900 dalje).

Jerajeva v knjigi *Splošno žensko društvo (1901–1945)* pravi, da je položaj, ki ga je zavzemala ženska v prvi jugoslovanski državi, tesno povezan z mestom, ki ga je ženska zavzemala v družini (Jeraj, 2003: 27). Glava družine je bil mož in ženina dolžnost je bila, da se mu podreja, skrbi za gospodinjstvo in vzgojo otrok ter ga podpira pri njegovih odločitvah. Kljub temu, da so bile ženske potisnjene v ozadje, pa je čedalje bolj naraščalo število žensk, ki so si želele pridobiti izobrazbo in zaposlitev. Vedno več žensk je strmelo k zaposlitvi iz ekonomskih razlogov pa tudi z željo po samostojnem življenju.

Med iskalkami zaposlitev so bila poleg žen delavcev, ki se niso mogli preživljati samo z eno plačo, tudi podeželska dekleta, ki v domačem kraju niso našla zaposlitve. Iskale so predvsem takšna dela, ki so jim bila znana že od doma. Tako so si iskale delo v gospodinjstvu, v tekstilni industriji ter obrti, saj so se tako gospodinjenja kot šivanja in tkanja naučile že kot majhne deklice v šoli in doma, pa tudi v neindustrijskih dejavnostih, zlasti na področju osebnih storitev, npr. zdravstvenem in socialnem varstvu, gostinstvu, turizmu, izobraževanju kulturi, znanosti, trgovskih dejavnostih. V nasprotju s podeželskimi pa so mestna dekleta stremela po izobraževanju in bolje plačani zaposlitvi. Dekleta so se odločala za poklic učiteljic in vzgojiteljic, poleg tega dela pa so pomagala tudi raznim društvom s prispevki ali kakšnimi drugimi dobrimi deli (Vode, 1998: 240).

Da bi novinarski poklic lahko opravljale tudi ženske, je v svoji knjigi omenil že Lovro Sušnik v začetku tridesetih let 20. stoletja. »Tudi ženske se lahko izražajo ...« je zapisal (Budna Kodrič, 2003: 274). Še najbližje novinarskemu poklicu sta bili v tistem času prva izšolana novinarka Milka Martelanc in Ivanka Anžič, ki je bila zaposlena tudi pri *Slovincu*.

¹ Glasilo slovenskega političnega društva tržaške okolice (od 1879: *Glasilo za Primorsko*; od 2. aprila 1898: *Glasilo političnega društva Edinost za Primorsko*). (*Leksikon*, 1993: 506)

Pisalo pa je še veliko drugih žensk, ne le urednice, feministke in literatke, ampak tudi bralke teh časopisov. Kot sodelavke različnih časopisov so se ženske uveljavile že pred prvim ženskim listom, najprej z literaturo, pozneje tudi z drugimi prispevki (na primer Pavlina Pajk), toda o novinarkah, ali bolje publicistkah, lahko govorimo šele po ustanovitvi Slovenke v Trstu (Budna Kodrič, 2003: 274). Ena redkih izšolanih časnikaric svojega časa na Slovenskem je nedvomno Milka Martelanc. Bila je pobudnica revije *Ženski svet*, ukvarjala se je z urejanjem modne in krojne priloge in tako ustvarila prvi slovenski modni list.

Leta 1922 je Slovensko žensko društvo ustanovilo svoj prvi časopisni odsek. Med članicami lahko zasledimo znana imena, kot so Lojzka Štebi, Minka Govekar, Marica Bartol. Lia (Lidija) Gorjup in Vida Novak. Vlogo časopisnega odseka je v tridesetih letih 20. stoletja prevzela Sekcija Jugoslovanske ženske pod vodstvom Pavle Hočevar, ki je poleg vprašanja ženskega tiska obravnavala tudi vprašanje poklicnih in nepoklicnih novinarskih sodelavk.

Publicistke pa niso pisale samo v ženske liste. Štebijeve je objavljala v *Rdečem praporu*, socialdemokratskem in socialističnem listu (Budna Kodrič, 2003: 275). Poleg tega pa je bila tudi urednica neženskih časopisov. Urejala je slovensko izdajo *Tobačnega delavca*², socialistično revijo *Demokracija* ter glasilo zveze javnih nameščencev v kraljevini SHS *Naš glas* (Šlebinger, 1937: 53). Med aktivne ženske na tem področju uvrščamo tudi Milico Šarčević. Bila je sourednica kulturne in modne revije *Vesna*, urejala pa je tudi mesečnik za ljudsko (kmečko) prosveto *Gruda*. Založnica in izdajateljica revije za tamburaško glasbo *Tamburaš* je bila Minka Modic. Odgovorna urednica revije za življenje, umetnosti in kritiko *Samorodnost* je bila Marija Sever. Franja Levstik je urejala nedeljsko prilogo *Jutra*, *Mlado Jutro* (Šlebinger, 1937: 140).

Najpomembnejše ženske predvojnega ženskega gibanja pa so prav gotovo bile Lojzka Štebi, Angela Vode in Milka Govekar. Nedvomno so bile vse tri zelo aktivne in vsaka izmed njih se je ukvarjala z mnogimi področji znotraj ženskega gibanja.

² Glasilo slovenskih članov strokovne zveze avstrijskih tobačnih delavk in delavcev (Budna Kodrič, 2003: 275).

Nataša Budna Kodrič je označila Štebijevo za glavno akterko na področju politike in socialnih zahtev žensk, Vodetovo na teoretično feminističnem področju in Govekarjevo na področju gospodinjskega dela ter ženskega šolstva.

Začetek ženskega tiska in širšega ženskega gibanja na Slovenskem je vsekakor nastanek *Slovenke*. Prvi slovenski ženski list ni nastal samo na podlagi emancipacije, ampak je bil prvotni namen revije »vzbujati v kulturno zanemarjenem slovenskem ženstvu narodno zavest« (Boršnik, 1962: 115).

Ob prelomu stoletja se je slovenska družba nahajala v dobi vsestranskega narodnega prebujanja in uveljavljanja, svoj delež pa so k temu prispevale tudi slovenske ženske. V *Slovenski* so poleg odkritih feministk pisale tudi ženske, ki niso bile prepričane o ženski emancipaciji, vseeno pa so bile mnenja, da bi ženske morale imeti pravico do študija in samostojnega poklica.

Pomembnosti ženske vloge pri ohranjanju in spodbujanju narodne zavesti pa se niso zavedali vsi Slovenci, temveč le napredni in izobraženi.

Prvi slovenski ženski časopis *Slovenka* je začel izhajati v Trstu leta 1897 in je predstavljal prvo glasilo slovenskega ženstva³. Najprej je izhajal kot priloga tržaškega političnega časnika *Edinost*, od leta 1900 pa kot samostojen časnik.

V začetku je bil program *Slovenke* predvsem nacionalen in izobraževalen: prebujati slovenske ženske in dekleta, kazati na lepoto našega jezika, vzbujati veselje do prebiranja domačih pisateljev in pisateljic (Štular Sotošek, 1997: 11). Naloga prvega slovenskega časopisa je bila vzgojiti narodno zavest pri Slovenkah.

Karmen Štular Sotošek pravi, da takšna uredniška politika ne preseneča, saj je slovenska žena na prelomu stoletja zaradi širših družbenopolitičnih razmer skrbela najprej za narodna vprašanja, šele potem so prišla na vrsto ženska vprašanja.

³Žénstvo – a, ekspr. več žensk (Toporišič, 1994: 648).

Prva urednica *Slovenke* je bila pisateljica in učiteljica Marica Nadlišek - Bartol, ki pa ni bila feministka. Skrbela je predvsem za literarno stran lista. Prevladovali so članki, ocene in poročila o književnosti, pa tudi praktični članki o vzgoji, gospodinjski spisi in sestavki, namenjeni razvedrilu in zabavi. Pod njenim okriljem je bila *Slovenka* pisana v liberalnem duhu, z verskimi in moralnimi načeli, s katerimi je hotela poglobiti »družinsko srečo« (Štular Sotošek, 1997: 15). Njena naslednica Ivanka Anžič - Klemenčič je privilegirala socialno publicistko (Boršnik, 1962: 133). V prvih številkah je *Slovenka* poudarjala predvsem ljubezen do domovine, izpostavljeno je bilo socialno vprašanje pa tudi žensko vprašanje za enakopravnost.

Kljub temu da je bila *Slovenka* prvi slovenski ženski časopis, so bili pri pisanju člankov in izdajanju aktivni tudi moški. To so bili uveljavljeni pesniki in pripovedniki, kot so Ivan Cankar, Oton Župančič in Fran Saleški Finžgar. Bartolovi je pri urednikovanju in zbiranju poezije pomagal Simon Gregorčič, sama pa je pisala prozo, ki jo je primanjkovalo.

Poleg nje pa sta bili v *Slovenki* aktivni še pesnica Marica Strnad, feministka Elvira Dolinar, ki je pisala pod psevdonimom Danica, in pisateljica Zofka Kveder.

V *Slovenki* pa so objavljali tudi prevode tujih avtorjev. Prevladovali so predvsem realisti: Čeh Josef Svatopluk Machar, Rus Ivan Turgenjev, Francoz Alphonse Daudet, Italijanka Ada Negri ter Nmec Hermann Sudermann (Štular Sotošek, 1997: 15).

Časnik je pod vodstvom Ivanke Anžič Klemenčič začel ponujati članke o spolni vzgoji, enakopravnosti, prostituciji, ločitvi, detomorih, odpravi celibata učiteljic itd. S takimi članki je močno razburil slovensko katoliško javnost. Pod vodstvom Ivanke Anžič je *Slovenka* postala napreden in borben ženski list, katerega vsebino in zrelost so hvalili tudi v drugih deželah (Štular Sotošek, 1997: 18). *Slovenka* je odprla našim ženska drugačen pogled na svet.

V zadnjih letih njenega izhajanja so bili članki o ženskem vprašanju veliko bolj drzni kot na začetku. Zaradi ostrejših feminističnih razprav, ki so jih v tujini hvalili (v Nemčiji in na Češkem), doma pa niso naleteli na soglašanja in zaradi zavračanja odvisnosti od strank, je *Slovenka* prenehala izhajati.

Prvo slovensko žensko glasilo je prenehalo izhajati leta 1902 in tako so Slovenke za vrsto let ostale brez ustreznega lista. Izhajali so sicer nekateri gospodinjski lističi, ki jih le deloma prištevamo k ženskim glasilom, saj se niso dotaknili takratne ženske problematike oz. ženskega vprašanja. Prinašali so vsebine, ki so spadale v krog gospodinj, mater in vzgojiteljic. Mesečnik *Domači prijatelj* je bil prvi list take vrste, imel je družinski značaj, vendar ni zagovarjal izrazitih ženskih vprašanj. Njegova urednica Zofka Kvedrova je pritegnila k sodelovanju znane slovenske pisateljice in publiciste. Osem let je pod uredništvom Minke Govekarjeve izhajala *Slovenska gospodinja*, in sicer od 1905 do 1914. V njej najdemo članke o zahtevah in uspehih ženske doma in v svetu. Pod moškim uredništvom je za kratko obdobje izhajal mesečnik *Slovenka žena*, ki je izhajal od 1913 do 1914.

V Ljubljani se je leta 1919 pojavil drugi ženski list z imenom *Slovenka*, s programom, ki je v ospredje zopet postavil boj za žensko enakopravnost, urednica pa je bila spet Ivanka Anžič Klemenčič. Časopis je bil podobno zasnovan kot tržaška *Slovenka*.

Vseboval je poučne zgodbe o zaposlenih ženskah, odpiral vprašanja o ženskih stališčih v javnosti, o izobraževanju žensk, o ženskem pravnem varstvu in v vzgoji otrok ter tiskal črtice, povesti in pesmi (Vodopivec, 2003: 303). Med članki najdemo tudi zahteve po političnih pravicah žensk, s katerimi se je uredništvo obračalo na javnost, zakonodajalce in politične organe. Dopisnice so politične pravice žensk utemeljevale z materinsko skrbjo in vzgojo otrok. Kot že leta poprej pri tržaški *Slovenski* se tudi tokrat težnja povojne ljubljanske Slovenke, da bi med bralkami zajela vse sloje, ni uresničila. Po enem letu je glasilo prenehalo izhajati.

V času koroškega plebiscita leta 1920 je nastala *Koroška zora*, z namenom, da bi dvignila zavednost Slovenskim Korošicam. Pomemben del glasila so bili nedvomno nasveti za gospodinjstvo.

Po ukinitvi tržaške *Slovenske* pa so na Primorskem od leta 1921 do vključno 1923 izhajala kar dva ženska časopisa. Prvi je bil mesečnik *Jadranka*, ki je izhajal v Trstu od leta 1921 do 1923, njegova urednica Marica Stepančič - Gregorič se je posvetila zavednemu ženstvu. Poleg obravnavanja ženskega vprašanja je imel časopis tudi širši družinski okvir. *Goriška Slovenka*, ki naj bi postala osrednja revija za Primorke, je začela izhajati 1922, leto pozneje pa je že prenehala. *Jadranka* in *Goriška Slovenka* sta po dogovoru prenehali izhajati konec leta 1923 in od tega datuma dalje je na Primorskem izhajala le revija *Ženski svet*.

Leta 1923 je v Ljubljani Orliška podzveza (žensko telovadno društvo) začela izdajati splošno dekliško glasilo *Vigred*. Revija je vsebovala vrsto člankov in poročil iz dekliškega sveta, saj so jo pisale predvsem mlade dijakinje in učiteljice.

Ženske so se že zelo zgodaj začele vključevati v delavska gibanja. Prvo socialistično žensko društvo Veda je bilo ustanovljeno že leta 1900. Znana družbeno-politična delavka Lojzka Štebi je trinajst let pozneje izdala nekaj številk ženskega lista, prvega slovenskega ženskega socialističnega glasila. Njen namen je bil pritegniti ženske v socialdemokratsko gibanje, vendar pobuda ni naletela na zanimanje stranke in po petih številkah je prenehala izhajati.

Ženske, ki so leta 1913 sodelovale pri izdajanju *Ženskega lista*, so leta 1924 ustanovile Zvezo delavskih žena in deklet. Kot glasilo ŽDŽiD je oktobra istega leta začel izhajati mesečnik *Ženski list*.

Iz tega pregleda slovenske ženske publicistike lahko razberemo, da so bili ženski časopisi v veliki večini namenjeni malomeščankam, meščankam in izobraženkam, kar je bilo predvsem značilno za zgodnje feministično in žensko gibanje. Bralec dobi občutek, da med Slovenkami sploh ni bilo kmetice in delavke, ali pa samo ni bilo

zanimanja za specifične probleme ženske in delavke oz. kmetice hkrati. Članki v časopisih so bili napisani preveč strokovno in so se dotikali tem, ki jih ženske iz nižjih slojev niso razumele. Po vsej verjetnosti pa tudi niso imele časa za prebiranje le-teh, kajti čakalo jih je ogromno dela doma oz. na polju.

2.2 Nekatere začetnice slovenskega ženskega časnikarstva

Pavlina Pajk, rojena Doljak, velja za prvo damo slovenskega ženskega romana in povesti. Rodila se je 9. aprila 1854 v Pavii, v Italiji. Starši so ji umrli že zelo zgodaj. Od tedaj je živela pri stricu v Solkanu. Italijanščina je bil njen pogovorni jezik vse do petnajstega leta, svoj materni jezik pa se je skrivoma naučila s šestnajstimi leti, ko so k njenemu stricu prihajali slovenski izobraženci.

Prebiral je nemške in italijanske klasike in Shakespearea, od Slovencev sta jo navduševala Prešeren in Stritar (Šelih, 2007: 65). Pri dvaindvajsetih letih se je poročila s starejšim profesorjem in vdovcem Jankom Pajkom. Pavlina je objavljala pesniška in literarna dela v *Soči*, *Zori*, *Kresu*, *Večernicah*, *Koledarju Mohorjeve družbe*, *Ljubljanskem zvonu*, *Slovenski knjižnici*, *Slovenskem listu*, *Domu in svetu*, *Slovenskem narodu*, *Narodnem koledarju* in *Knezovi knjižnici*.

Napisala je šest obsežnih romanov (*Arabela*, *Roman starega samca*, *Spomini tete Klare*, *Dušne borbe*, *Slučaji usode*, *Judita*) osem novel (Odlomki iz ženskega dnevnika, *Roka in srce*, *Blagodejna zvezdica*, *Mačeha*, *Pripovednik v sili*, *Očetov tovariš*, *Igra s srečo*, *Utišana*) ter sedem povesti (*Planinska idila*, *Dora*, *Domačija nad vse*, *Najgotovejša dota*, *Prijatelj sin*, *Obljuba*, *Najdena*).

Bila je prva Slovenka, ki je v javnosti spregovorila o ženskem vprašanju. Že pri triindvajsetih letih je v časopisu *Zora* objavila članek *Ženska pisma prijatelju*, leta 1884 pa je v *Kresu* objavila članek o ženskem vprašanju. Pavlina se je zavzemala za izobraževanje žensk, čeprav je bil osnovni namen ženske zanjo še vedno postati žena, mati in gospodinja (Pešak Mikec, 2003: 63). Pajkova je bila začetnica in predhodnica širšega ženskega kulturnega in političnega udejstvovanja na Slovenskem. Zavzemala se je za osnovno izobraževanje žensk vseh slojev ter za

možnost višjega izobraževanja samskih žensk, njihovo zaposlitev in željo po pravnem položaju moškega in ženske. Umrla je 1. junija 1901.

Ernestina Jelovšek se je rodila 18. decembra 1842 kot druga nezakonska hčer Franceta Prešerna in Ane Jelovšek. Po rojstvu jo je mati dala v rejo, vendar Prešeren ni bil zadovoljen z odločitvijo, zato je zahteval, naj Ernestino vzame domov. Kot šivilja je odšla z materjo v Trst in na Dunaj, kjer je tudi napisala spomina o očetu (Dolschon, 2003: 337). Leta 1883 je Ernestina v *Ljubljanskem zvonu* objavila razpravo z naslovom Prešeren, človek. Ob Aškerčevi pomoči je leta 1903 izdala *Spomine na Prešerna*, za kar si je prizadevala dolgih 28 let (Leskošek, 2001: 264). Ernestina Jelovškova si je prizadevala ohraniti očetov spomin. O njem je predavala v Splošnem ženskem društvu, katerega članica je bila. Rada pa je citirala tudi pesmi. *Poleg spominov na Prešerna* je napisala tudi spomine o svoji babici. Prešernova hči je živela v očetovi senci, obsijana z očetovim soncem, umrla je na očetov rojstni dan 3. decembra 1917 v ljubljanski mestni ubožnici, kamor so jo pripeljali malo pred smrtjo (Dolschon, 2003: 352)

Ivanka Anžič Klemenčič velja za prvo poklicno časnikarko na Slovenskem in v slovensko zgodovino se je zapisala tudi kot pripovednica. Rodila se je leta 1876 v Ljubljani. Njena ljubezni do literature in znanja nemškega jezika, ki se ga je naučila z branjem nemških feminističnih prispevkov, sta ji pomagali, da se je po končani mestni dekliški šoli zaposlila kot uradnica v odvetniški pisarni (Vodopivec, 2003: 293).

V prvem ženskem glasilu *Slovenka* je kot urednica pozornost usmerila k ženskemu vprašanju in povezovanju žensk tudi izven nacionalnih okvirov. V svoj krog sodelavcev je pritegnila Ivana Cankarja in Otona Župančiča. Z ženskim gibanjem je želela ženske pripraviti na prihodnost in jih izobraziti. Zavzemala se je za pravice delavk, urednic in drugih zaposlenih žensk (Šelih, 2007: 88). Pri časopisu *Slovenec* je urejala dopisništvo in Amerike ter s kratkimi noticami javnost obveščala o razvoju ženskega gibanja. Analizirala je tudi slikarske literarne podobe in tako odkrivala umetniški svet. V njenih pripovedih s to tematiko v ospredje ne stopajo več družbena

vprašanja, temveč individualne usode. Ivanka se je v svojih prispevkih borila za pravico človeka in osebno srečo posameznika, predvsem pa za osebno srečo ženske. Osrednja tema je bila ljubezen, ključna ideja pa iskanje dialoga med moškim in žensko. Na Ivanko Anžič Klemenčič smo danes že skoraj pozabili, kot da je spomin na pripovednico in prvo slovensko poklicno časnikarko zabrisal tok časa. O njenih zamislih in razmišljanjih najbolj nazorno pričajo njeni spisi, v katerih pa so številne misli, ki ostajajo aktualne, hkrati pa nam zanamcem in sodobnim bralcem odpirajo vpogled v miselno okolje, v katerem so odraščale in ustvarjale prve slovenske intelektualke (Šelih, 2007: 90).

3 ŽENSKI SVET IN NJEGOV ZGODOVINSKI MOMENT

V glavnih obrisih smo si ogledali zgodovinski razvoj slovenskega ženskega časopisja. Sedaj preidimo k osrednjemu predmetu obravnave, ženskemu listu *Ženski svet*. Želela bi predstaviti zgodovinski moment, v katerem se *Ženski svet* pojavil, in razmere, v katerih je izhajal.

3.1 Politične razmere in dogajanje na Primorskem po prvi svetovni vojni

Z razpadom habsburške monarhije, novembra 1918, je italijanska vojska zasedla večji del ozemlja, ki so ga Italiji obljubile antantne sile z londonsko pogodbo že leta 1915. Ozemlje je obsegalo Istro, Primorsko, okraj Trbiž ter večji del Notranjske z okrajem Postojna. Slovenci pa so bili na tem območju strnjeno naseljeni in skupaj s Hrvati predstavljali veliko večino prebivalstva. Zasedene kraje so Italijani poimenovali Venezia Giulia, medtem ko se je v slovenskem prevodu uveljavil izraz Julijska krajina. Med prebivalci sta zasedba in z rapalsko pogodbo leta 1920 priključitev izzvala nasprotujoče si reakcije: Italijani so z navdušenjem sprejeli nove razmere, Slovenci pa so ob priključitvi v italijansko državo doživljali hudo travmo, saj je s tem zajeten del slovenskega etičnega ozemlja in slovenskega prebivalstva ostala oddaljena od ostalih Slovencev in novonastali matični državi, kraljevini SHS.

Italijanska oblast je med okupacijo ovirala narodnopolitično delovanje. Stranke iz Istre, Gorice in Trsta so se avgusta 1919 združile v enotno politično društvo Edinost⁴, ki naj bi zastopalo nacionalne težnje slovenskega (in hrvaškega) prebivalstva v Julijski krajini. Zavzemali so se za nacionalne interese slovenskega prebivalstva na zasedenem ozemlju. V tistem času je imela velik vpliv na slovenski narod socialistična stranka, pozneje pa komunistična.

⁴ Politično društvo Edinost je delovalo v Trstu in okolici od leta 1874, na tem območju je bila to osnovna politična organizacija Slovencev. Od leta 1876 pa je začelo izhajati tudi glasilo *Edinost*. Društvo in list sta družila skoraj vse Slovence na Tržaškem (Čermelj, 1974: 48).

Italijanske oblasti so že na samem začetku pokazale odklonilen odnos do slovenske manjšine z zatiranjem narodnopolitičnega in kulturnega delovanja drugorazrednega prebivalstva Julijske krajine.

Pred prihodom fašizma na oblast je bilo zatiranje s strani države bolj zakrinkano in prefinjeno. Fašisti pa so se od samega začetka proslavili z nasiljem. Prvo večjo ofenzivo proti delavskemu gibanju in slovenski ter hrvaški narodni skupnosti so začeli že v letih 1919–1920.

Ko so leta 1921 v Italiji potekale volitve v poslansko zbornico, je društvo Edinost ustanovilo Jugoslovansko narodno stranko – JNS s pretvezo, da bi lahko nastopili na volitvah. To društvo je nastalo z združitvijo predvojne krščanskosocialne, liberalne in agrarne stranke. Slonelo je na smernicah iz časov njegove ustanovitve (1874): buditi narodno zavest, ščititi omiko, braniti narodne in druge pravice ljudstva ter pospeševati njegove materialne in duševne koristi (Kacin Wohinz, 1977: 27). Program novo nastale stranke – JNS se je skladal s programom političnega društva Edinost.

V rimsko zbornico je JNS uspelo poslati kar pet svojih kandidatov (Kacin Wohinz, 1977: 77). Kljub uspešnim volitvam pa so se pojavila že prva nasprotja in trenja med liberalno in krščanskosocialno strujo, predvsem glede programskih smernic in načina nastopanja.

Najaktivnejša in najvidnejša izmed petih poslancev (Josip Lavrenčič, dr. Karel Podgornik, dr. Ulikse Štanger, dr. Josip Vilfan in Virgilij Šček), ki sta hkrati predstavljala tudi obe politični stranki, sta bila duhovnik Virgilij Šček⁵ in dr. Josip Vilfan⁶.

Poslanci so se v rimskem parlamentu osredotočili na najbolj pereče probleme v zvezi z obsojanjem slovenskega naroda v kraljevini Italiji. Zahtevali so zaščito ali pa vsaj možnost nemotenega kulturnega, gospodarskega in političnega razvoja in hkrati poudarjali lojalnost slovenske manjšine do italijanske države.

Zagotovo so imeli slovenski predstavniki polne roke dela, saj je bilo zatiranje slovenskega in hrvaškega prebivalstva iz dneva v dan očitnejše in krutejše. V političnem društvu Edinost in v vodstvu istoimenske stranke so zaradi različnih nazorov tlela nesoglasja.

Leta 1922 je prišlo do razcepitve društva Edinost in ustanovitve samostojnega Političnega društva Edinost za Gorico, saj so bili mnenja, da bodo tako lažje reševali težave, vezane na Goriško.

⁵ Virgilij Šček se je rodil 1. januarja 1889 v Trstu, umrl pa je 8. julija v Ljubljani. Bil je pisec, politik in narodnoobrambni delavec. Služboval je kot duhovnik, bil pa je tudi državni poslanec v rimskem parlamentu. Boril se je za priključitev tržaškega ozemlja Jugoslaviji, zato so ga fašistične oblasti tudi preganjale. Zanimala sta ga založniško področje (ustanovitelj Mohorjeve družne, pobudnik različnih listov) in jezikoslovje, aktiven pa je bil tudi na publicističnem področju (Čermelj, 1974: 66).

⁶ Josip Vilfan je bil po rodu Tržačan, rodil se je 30. avgusta 1878 v Trstu, umrl pa v Ljubljani marca 1955. Odločil se je za študij prava na dunajski univerzi, kjer je diplomiral leta 1901 ter postal odvetnik. Svojo politično pot je začel leta 1906, ko je bil izvoljen za tajnika Političnega društva Edinost v Trstu, štiri leta kasneje pa je postal predsednik in to ostal vse do razpustitve društva leta 1928. Leta 1907 je bil izvoljen v tržaški občinski svet, dvakrat je bil izvoljen v italijanski parlament. Boril se je za pravice Slovencev in Hrvatov v Italiji. Leta 1928 se je preselil na Dunaj, kjer je bil predsednik Kongresa evropskih skupnosti. Pred drugo svetovno vojno se je umaknil v Jugoslavijo, saj je postalo zaradi političnih razmer v tedanji Evropi delo kongresa nemogoče. Od leta 1939 pa so svoje smrti je živel in deloval v Beogradu (Čermelj, 1974: 68).

Na podoben način so kasneje ustanovili še istrski odsek. Italija je medtem časom preživljala gospodarsko in politično krizo, v kateri pa se je fašizem še okrepil in oktobra 1922 prevzel oblast. Že pred prevzemom oblasti je imela fašistična stranka v Julijski krajini vrsto gorečih privržencev, pridobila pa si je tudi veliko pristašev iz vrst italijanskega nacionalnega bloka.

S fašističnim prevzemom oblasti se je spremenil tudi odnos italijanske države do narodnih manjšin, saj so v njem prevladovale besede krivica, teror in nasilna asimilacija. Italijanske oblasti so negativno posegale v kulturno, gospodarsko, jezikovno, politično in cerkveno delovanje Slovencev v Italiji. Omenila bi samo najpomembnejše tovrstne raznarodovalne ukrepe:

- upravna reorganizacija in torej podreditev Slovencev italijanski večini;
- izgon slovenščine iz sodišč in javnih uradov;
- zloglasna Gentilejeva reforma;
- prisilno poitalijančenje osebnih priimkov in imen;
- postopen razpust slovenskih gospodarskih, kulturnih in političnih društev in združenj. Z ekonomskimi posegi so oblasti zadale hud udarec gospodarskemu stanju manjšine in njeni gospodarski neodvisnosti, ki je seveda bistvenega pomena za ohranitev narodne identitete (Kacin Wohinz, 1977: 78).

Volitve pod fašističnim režimom pa niso bile pisane na kožo Slovincem. Po volilnem zakonu iz leta 1923 so bili Slovenci prikrajšani pri zastopstvu poslancev v zbornici, saj sta bili dve tretjini poslanskih mest določenih za stranko, ki je dosegla v državi največ glasov. Ta položaj pa je pripadal seveda fašistični stranki. Volitve so potekale v znamenju fašističnega nasilja in terorja. S spletkami so poskušali zmanjšati udeležbo slovenskih volivcev, izpustili so upravičence iz prejšnjih volitev, popačili so imena in podatke, da niso mogli ljudje glasovati, preprečevali zborovanja slovenskih volivcev, grozili s smrtjo ter potvarjali volilne rezultate v svoj prid (Čermelj, 1965: 272).

Pritožbe slovenskih predstavnikov in drugih strank so naletele na gluha ušesa. Fašistična stranka je na tak način dobila 64 % glasov. Kljub fašističnemu terorju pa

je Slovincem uspelo sestaviti listo treh kandidatov. To so bili krščanski socialist Engelbert Besednjak⁷, liberalec Josip Vilfan ter Jože Srebrnič⁸ iz liste KPI.

3.2 Usoda organizacij in društev

Že v avstro-ogrski monarhiji, pa tudi potem v kraljevini Italiji so bila slovenska kulturna, gospodarska in politična društva steber ohranjanja narodne zavesti in spodbujanja narodnega razvoja. Fašističnemu režimu sta bili množičnost in aktivnost teh jezikovno in kulturno drugačnih organizacij trn v peti, saj se je držal načela: ena država, en narod, en jezik, ena kultura.

Ob koncu prve svetovne vojne so imeli primorski Slovenci zelo razvito društveno življenje. Poleg trdnih gospodarskih ustanov in športnih društev so gojili ljubezen tudi do glasbe in dramatike, imeli pa so tudi bogate knjižnice in čitalnice. »Dramatično društvo v Trstu se je tedaj že lahko kosalo z ljubljanskim gledališčem in je začelo tudi z operetami in opernimi predstavami,« opisuje dogajanje Lavo Čermelj v knjigi *Slovenci in Hrvatje pod Italijo* (Čermelj, 1965: 103).

Novi parlament pa ni bil v veliko pomoč pri reševanju narodnega vprašanja. Italijanska vlada je leta 1926 sprejela strogi osnutek zakona za zaščito države, s tem zakonom so bile razpuščene režimu nasprotne stranke, društva in organizacije. Mussolini je z izključitvijo opozicijskih strank iz zbornice izvedel državni udar.

⁷ Engelbert Besednjak, slovenski publicist, časnikar in politik. Rodil se je 14. 3. 1894 v Gorici, umrl pa 21. 12. 1968 v Trstu. Bil je izredno aktiven na publicističnem pa tudi družbeno-političnem področju. Urednikoval je pri časopisih *Slovenec*, *Edinost* in *Goriški Slovenec*. Po izobrazbi je bil pravnik in krščansko-socialno usmerjen. Leta 1924 je bil izvoljen v rimski parlament. Zavzemal se je za pravice slovenske manjšine v Italiji (Čermelj, 1974: 85).

⁸ Jože Srebrnič, kmet politik, narodni heroj, rojen 28. 2. 1884 v Solkanu, umrl 11. 7. 1944 zaradi bolezni, je prekinil študij prava ter se najprej posvetil mizarstvu, nato pa kmetijstvu. V mladih letih je postal član Socialdemokratske stranke ter se udeleževal kulturnih in političnih shodov na Goriškem. Leta 1921 je vstopil v KPI. Leta 1924 je bil izvoljen v rimski parlament. Med fašizmom je bil večkrat zaprt in preganjan, kasneje je sodeloval v NOB (Čermelj, 1974: 86).

Slovenski predstavniki so sicer ostali v zbornici, toda njihovi nastopi so bili vedno redkejši in brez dejanske učinkovitosti (Čermelj, 1965: 274). Kasneje so bili njihovi obiski vedno redkejši. Italijanske zasedbene oblasti na začetku niso hotele priznati slovenskih društev, postopoma pa se je stanje uredilo in slovenska društva so prav kot reakcija na nenaklonjeni odnos države in okolja še bolj zaživela kot za časa Avstrije.

Novi časi pod italijansko oblastjo so se slovenskim organizacijam in društvom pokazali z napadom in požigom Narodnega doma v Trstu, 13. julija 1920, katerega krivci iz vrst fašističnih skupin so ostali nekaznovani. Od tistega dne dalje se je začel »fašistični« teror pojavljati vedno pogosteje. Napadali in požigali so društvene sedeže slovenskih organizacij, ustrahovali in preganjali so njihove člane, za ta dejanja pa ni bil nihče kaznovan. Italijanske oblasti so še pred fašističnim režimom na vse načine ovirale društveno delovanje. V začetku leta 1924 pa je še vedno delovalo približno 400 društev, včlanjenih v razne osrednje organizacije (Prosveta v Trstu, Prosvetna zveza in Zveza prosvetnih društev v Gorici, Ljudski oder v Trstu, Zveza telovadnih društev, Športno združenje, Zveza mladinskih društev, Žensko udruženje v Trstu ...) (Čermelj, 1965: 105). Istega leta so fašisti nekaj društev razpustili, vendar so bila kmalu ponovno ustanovljena.

Slika 1: Fašistični požig Narodnega doma v Trstu

(Vir: Učbenik Zgodovina 4, 2007: 115.)

Sledili so razni ukrepi, ki so iz leta v leto omejevali delovanje društev in njihovih članov. Fašistične oblasti so leta 1926 izdale zakon o javnih manifestacijah in vsako nenapovedano društveno delovanje je bilo protizakonito. Več mesecev vnaprej je bilo potrebno zahtevati dovoljenje, ki pa ni bilo vedno odobreno. Novembra 1926 je zakon o javni varnosti prinesel nove omejitve, s katerimi je določil, da delovanje društev ne more biti javno, ampak je lahko samo notranjega značaja. To je pomenilo zadržanje vsakega društvenega dela.

Na zborovanju tajnikov fašistične stranke obmejnih provinc (12. junija 1927) v Trstu je bila zapečaten usoda slovenskih društev v Julijski krajini, saj so sklenili razpustiti vse slovenske organizacije. Do konca leta 1927 so bila razpuščena vsa društva razen političnih. Po podatkih Lava Čermelja naj bi bilo razpuščenih 400 kulturnih in športnih društev.

Med zadnjimi društvi so proti koncu leta 1928 razpustili Politično društvo Edinost iz Trsta, ki je obstajalo od leta 1874. Natanko se ne ve, kdaj je bilo ukinjeno sorodno društvo v Gorici, sklepamo pa lahko, da ga je doletela enaka usoda kot tržaško Edinost.

Fašistična oblast pa ni bila naperjena samo proti političnim, kulturnim in športnim društvom, ampak tudi proti podpornim in dobrodelnim organizacijam. Ob razpustu so zaplenili tudi vse imetje in tako uničili vsa društva in organizacije, ki so delovala v korist slovenskega prebivalstva v Julijski krajini. Skušali so zbrisati vsako sled slovenskega družbenega življenja. Nazadnje je ostala neosvojena trdnjava slovenstva le še Cerkev, od koder ni bila do kraja pregnana slovenska beseda (Žokalj Jesih, 1996: 23).

3.3 Šolstvo pod fašizmom

Slovenski predstavniki v rimskem parlamentu so največ časa posvetili položaju in ohranitvi slovenskega šolstva v Julijski krajini, saj sta bili slovenska in prav tako hrvaška šola že od začetka pod velikim raznarodovalnim pritiskom. Po podatkih

Lava Čermelja je bilo pred vojno na ozemlju Julijske krajine 321 šol s slovenskim jezikom. Njihovo delovanje je prekinila soška fronta. Po italijanski okupaciji so bile postopoma obnovljene, vendar ne enakomerno. Število šol se je ob koncu šolskega leta 1919 skrčilo na 285 (Čermelj, 1965: 47). Slovenske šole v Istri in na Tržaškem so bile izpostavljene največjemu pritisku, medtem ko je bilo stanje v Gorici vsaj na začetku boljše. Oblasti so z raznimi izgovori zapirale šole in ustrahovale starše.

S tako imenovalo Gentilejevo šolsko reformo (1. 10. 1923) pa je bila zapečaten usoda slovenskih šol. Italijanske oblasti so si s to reformo uvedle prizadevale s šolskim letom 1923–1924 uvesti italijanščino kot edini učni jezik v vse osnovne šole v Italiji. V petih letih so bili slovenski razredi obsojeni na propad, čeprav je bila slovenščina ukinjena že prej. Ko je reforma začela veljati, je bilo v Julijski krajini 464 slovenskih in hrvaških šol z 840 razredi in 52.000 učenci, ki so se do leta 1928 spremenile v italijanske (Čermelj, 1965: 47). Dodatne ure maternega jezika so učencem ostale samo na papirju, kmalu pa so tudi to ukinili. Edina zasebna slovenska šola v Trstu, t.j. Cirilmetodova šola, je preživela druge slovenske šole le za kratek čas in bila ukinjena ob začetku šolskega leta 1930–1931 (Čermelj, 1965: 51).

Podobno usodo je doletelo srednje in strokovno šolstvo, ki je bilo pred vojno dobro razvito. Ob zasedbi slovenskega ozemlja je Italija izkoristila razmere ter zaprla zaradi epidemije gripe vse srednje in strokovne šole, do ponovnega odprtja pa ni nikoli prišlo. V zameno so odprli nižjo gimnazijo in realko v Idriji, zato ker niso vedeli, komu Idrija pripada, ter učiteljišče v Tolminu, vendar so jih po novi šolski reformi zaprli.

Ker je italijanska vlada postavljala nemogoče pogoje slovenskim učiteljem, jih je že leta 1925 veliko zapustilo službo. Tiste, ki sta jih rešila vztrajnost in pogumnost, pa je prosvetni minister na podlagi zakona o odstranitvi civilnih in vojaških zakonov, ki niso nastopili v skladu s politično linijo vlade, odpustil. Od 1000 slovenskih učiteljev jih v službi ostalo le polovica, pa tudi ti so bili premeščeni v notranjost Italije, da ne bi imeli stika s svojim narodom. Drugi učitelji so se umaknili v Jugoslavijo.

Verski pouk v šolah je bil v še po tedaj veljavnih avstrijskih zakonih v času okupacije na osnovnih in srednjih šolah obvezen. Gentilejeva šolska reforma tako ni na tem področju prinesla nič novega. Kmalu pa so slovenski duhovniki v Julijski krajini dobili ukaz, da morajo pri verskem pouku v šolah uporabljati italijanščino. Ker večina duhovnikov ni upoštevala fašističnih zakonov, so bili preganjani.

3.4 Usoda periodičnih publikacij

Z okupacijo Julijske krajine so bili Slovenci ločeni od matičnega naroda in države. Boj za obstanek se je začel že med italijansko vojaško okupacijo. V teh prizadevanjih je zelo pomembno vlogo odigral tudi tisk. Začeli so izdajati nove časopise in revije, od strokovnih do političnih. Časopisje je na ta način vzdrževalo narodno identiteto in povezanost.

Z načrtnim ukinjanjem slovenskega organizacijskega življenja je postajalo preganjanje slovenskega časopisja ostrejše in krutejše. Fašistične oblasti so leta 1927 sprožile kampanjo proti slovenskemu tisku v obmejnih pokrajinah, z njo naj bi prepričale prebivalstvo o nujnosti ukinitve tujega tiska v Julijski krajini. Namen fašistov je bil zatreti slovenski tisk v Italiji. Rezultati kampanje so bili zaplemba številnih periodičnih publikacij.

Usodno pa je bilo leto 1928, ko je izšel odlok, da morajo biti vsi glavni uredniki vpisani v uradni seznam časnikarjev. Odlok je določal, da brez vpisa ni smel nihče opravljati poslov in tudi ni bil priznan kot urednik. Fašistični sindikat pa je odbil vse priložene včlanitvene prošnje slovenskih urednikov z utemeljitvijo, da slovenski časnikarji delujejo proti italijanskim nacionalnim interesom. Slovenski listi so bili zaradi tega prisiljeni prenehati z izdajanjem. Z letom 1929 so ostali Slovenci pod Italijo brez kakršnekoli publikacije v materinem jeziku. Za veliko večino Slovencev je bil to hud udarec, saj so ostali brez novic doma in po svetu, pa tudi vsi niso govorili oz. brali italijanskega jezika in na podlagi tega tudi niso bili seznanjeni z uradnimi razglasi in zakoni. Tako so na prošnjo dr. Engelberta Besednjaka oblasti proti koncu istega leta le dovolile izhajanje treh skromnih lističev: *Novi list*, *Istarski*

list in pa *Družina*, vendar tudi te je doletela podobna usoda kot druge slovenske publikacije.

Med najpomembnejše publikacije, ki so bile ukinjene, vsekakor spada tržaška *Edinost* s podnaslovom »Glasilo slovenskega političnega društva za Primorsko«. *Edinost* je izhajala od leta 1876 naprej dvakrat mesečno, nato kot tednik. Od leta 1880 je izhajala dvakrat na teden, od leta 1894 pa dnevno (Vilhar, 1961: 35). Da je bil časopis bran in da je imel izredno ne samo informativno, ampak tudi povezovalno vlogo, nam dokazuje število njegovih izvodov pred ukinitvijo: 8.000 ob delavnikih, ob posebnih prilikah pa do 12.000 (Vilhar, 1961: 36).

Nekatere publikacije, ki so jih Slovenci izgubili in ki kažejo tematski razpon takratnega slovenskega tiska na Primorskem, so bile še: družinska revija *Mladika*, humoristično satirični list *Čuk na pal'ci*, tednik *Goriška straža*, glasilo *Učiteljski list*, mladinski leposlovni list *Novi rod*, ženski list *Ženski svet*.

Kljub raznarodovalnim pritiskom fašističnih oblasti tudi v najhujših trenutkih se kažejo iznajdljivost, požrtvovalnost in navezanost slovenske manjšine na lastni narod in kulturo. Ob tem tudi lažje razumemo in ocenjujmo vlogo ter pomen tržaškega ženskega lista *Ženski svet*.

4 ŽENSKI SVET IN NJEGOVA RAZVOJNA POT

4.1 Ustanoviteljice, programska usmeritev, organizacijski vidiki

Ko se je slovensko prebivalstvo na Primorskem soočalo s korenitimi spremembami, ki so nastopile z razvojem fašistične Italije, in si na političnem, gospodarskem, družbenem in kulturnem področju prizadevalo kljubovati pritiskom, ki jih je bila manjšina deležna s strani državnih in lokalnih oblasti, se je tem naporom pridružila tudi skupina slovenskih izobraženk. Angažirale so se z namenom, da pomagajo ekonomsko prizadetim pripadnikom slovenske skupnosti in jih s kulturno akcijo bodrijo v odpor zoper vedno močnejšo in kapilarno raznarodovalno politiko.

Jeseni leta 1922 se je sestala ožja skupina žena, ki sta jo sklicali narodni delavki Antonija Slavikova in Milka Martelančeva. Skupino so sestavljale še Amalija Hartmanova, Rozi Ribičičeva, Pavla Hočevanjeva ter Milka Mankočeva. Namen sestanka je bil ustanovitev dobrodelne organizacije v Trstu. Nekaj tednov kasneje je nastalo Žensko dobrodelno udruženje. Predsednica je bila Antonija Slavikova⁹, rojena Lavrenčič, žena odvetnika in vidnega tržaškega slovenskega voditelja Edvarda Slavika, tajnica pa je postala prva izšolana novinarka Milka Martelančeva¹⁰.

⁹ Antonija Slavik je bila narodna delavka, rojena v Trstu 1. 5. 1868, umrla pa je 18. 5. 1938 v Ljubljani. Izšolala se je v Gorici kot učiteljica. Bila je med prvimi Slovenkami, ki so z deklamacijo, gledališkimi nastopi in s petjem nastopale po primorskih ljudskih odrih. V *Edinost* pa tudi v druge slovenske liste je pisala narodnoobrambne članke. Veliko se je udejstvovala na tržaških zlasti kulturnih in dobrodelnih društvih (Budna Kodrič, 2003: 276).

¹⁰ Milka Martelančeva se je rodila 5. 3. 1885 v Barkovljah pri Trstu. Prav tako je bila narodna delavka. Šolala se je v Gorici. Najprej je delala v očetovem gradbenem podjetju kot uradnica, pozneje pa v tajništvu političnega društva *Edinost*. V Pragi je študirala Manjšinsko vprašanje in časnikarstvo. Tako velja za eno redkih izšolanih časnikaric svojega časa. Bila je ena izmed ustanoviteljic *Ženskega sveta* ter urednica modne in krojne pole ter priloge za ročna dela. Izdala je tudi nekaj knjig s praktično, gospodinjsko vsebino. Umrla je oktobra 1966 (Budna Kodrič, 2003: 276).

Društvo so razdelile na tri oddelke:

- a) dobrodelni odsek je zbiral sredstva za pomoč otrokom iz revnejših družin, prirejal pa je tudi počitniške kolonije;
- b) odsek za ročna dela je skrbel za organizacijo tečajev šivanja in krojenja ter razstav ročnih del;
- c) posvetni oddelek je prirejal otroške prireditve in skrbel za duševni napredek ženske s predavanji in z izdajanjem slovenskega ženskega lista (Hočevar, 1969: 121).

Oddelki Ženskega dobrodelnega udruženja so takoj začeli z delom in že proti koncu leta so se pokazali prvi uspehi. Javnost je ustanovitev novega društva dobro sprejela. Društvo je bilo ustanovljeno 8. novembra 1922 v Trstu. Med ustanovnimi članicami je bila tudi Pavla Hočevar. Z drugimi članicami si je prizadevala pomagati šolskim otrokom in njihovim družinam in kljubovati fašističnemu kratenju pravice do uporabe slovenskega jezika, onemogočanju kulturnega življenja, ukinjanju šol in spodkopavanju slovenske gospodarske moči (Šelih, 2007: 231). V tako težkih časih je, zahvaljujoč zagnanosti ustanoviteljic in članic, Ženskemu dobrodelnemu udruženju tudi uspelo izdati glasilo *Ženski svet*.

Članice prosvetnega oddelka so to nalogo hitro izpolnile, saj so že v jeseni začele pripravljati prvo izdajo ženskega lista, glasila ženskih društev v Julijski krajini, ki bi hkrati povezovalo slovensko ženstvo s hrvaškim na zasedenem ozemlju. Ustanovile so uredniški odbor, ki so ga sestavljale soudeleženke prvega zaupnega sestanka za ustanovitev društva, že omenjene Antonija Slavikova, Milka Martelančeva, Pavla Hočevarjeva, Roza Ribičič in Amalija Hartman.

Pavla Hočevar v svoji knjigi *Pot se vije* pravi, da je imela pomisleke glede sprejetja naloge, saj se je zavedala, da ni bilo na voljo mnogo drugih izobraženek, večjih slovenskega knjižnega jezika, ki bi bile sposobne opravljati tudi uredniško delo.

Pavla Hočevarjeva je nekoliko omahovala, preden je sprejela delo urednice, tudi zaradi tega, ker so bile odbornice, razen njenih stanovskih sodelavk,

svetovnonazorsko različne od nje. Predsednica in tajnica Ženskega dobrodelnega združenja sta Hočevarjevi pojasnili, da je časopis namenjen preprostim, nešolanim ženskam in njihovim potrebam. Poudarjale so tudi, da se mora izogibati feminističnim in političnim temam. Med razpravo o vsebini lista sta Slavikova in Martelančeva takole podčrtali glavni namen revije: »Naše žene morajo čutiti, da je list zanje, ustrezati mora njihovim potrebam in izobrazbi, ki je še na poprečni stopnji. Nič tistega feminizma, nič tako kakor je bil prejšnji ženski list *Slovenka*, tudi nič takega, kar bi dražilo naše duhovnike! Lepo po srednji poti! Poudariti je treba narodno zavest in gojiti – seveda prikrito – smisel za slovensko predvsem jugoslovansko edinost« (Hočevar, 1969: 122). Na koncu se je mlada urednica s težkim srcem vendarle vdala in privolila v uredniško delo, saj se je zavedala težkega položaja manjšine in potrebe po delovanju v združevalnem smislu.

Začetek je bil težak in naporen. Spoprijeti so se morale s finančnimi težavami, saj je društvo potrebovalo finančna sredstva, denarja pa ni bilo. »Članarine in podpore so pozneje omogočale delo,« pripoveduje Hočevarjeva. V veliko pomoč jim je bil kredit tiskarne Edinost, ki je bila takrat ena najbolj znanih tržaških tiskarn pod okriljem društva Edinost.

Urednica se je spopadala z iskanjem sodelavcev in sodelavk, kar je bilo za tisti čas precej težavna naloga, saj je bilo v Italiji premalo sposobnih ljudi, stiki z matično domovino v tistem obdobju pa so bili skoraj nemogoči. Hočevarjeva je k sodelovanju povabila prijateljico Ljudmilo Prunkovo - Utvo, ki je poznala razmere v Trstu, takrat pa je živela v Ljubljani in imela stike s slovenskimi književniki. Dogovorili sta se, da bo zbirala prispevke slovenskih razumnikov in jih pošiljala v Trst.

Ljudmila Prunkova je Hočevarjevo visoko cenila in jo kot urednico takole okarakterizirala: »Inteligenca, jeklena energija in izredna marljivost so vrline Pavle Hočevarjeve. Boljšim rokam se ni moglo poveriti uredniškega lista, ki naj bi bil vodnik slovenskega ženstva. Z ljubeznijo in vnemo se je oprijela Pavla tega dela« (Vode, 1998: 319).

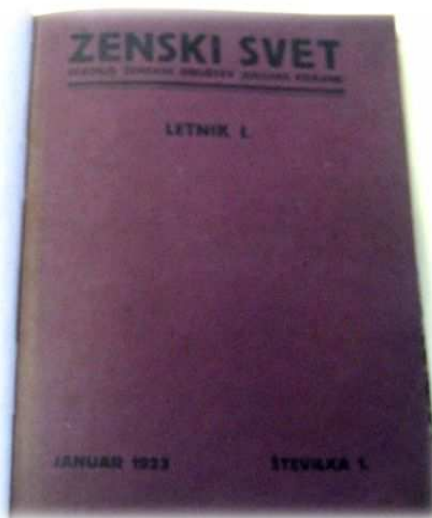

Hočvarjeva poroča, da je za rubriko za ročna dela že od samega začetka skrbela Milka Martelančeva.

Prva številka časopisa *Ženski svet* je izšla januarja 1923 in bila je zelo skromna. Imela je le 24 strani, vendar je kljub temu poleg fašistične cenzure prestala tudi krstni ogenj strokovne kritike. Hočvarjeva je v uvodniku z naslovom Naša poljana razkrila program časopisa. Morala je upoštevati navodila Slavikove in Martelančeve in hkrati paziti na fašistično cenzuro, skratka napisati je morala zelo previden uvodnik.

Začrtala je usodo slovenskih primorskih žensk, ki so bile poklicane k prizadevanjem za narodni obstanek in predložila razmere, ki so vladale v manjšini na kulturnem področju. Sklicevala se je na Čehe, ki so bili Slovencem, zlasti na Primorskem, vedno za zgled, po vojni pa je Čehoslovaška bila na političnem, diplomatskem in gospodarskem področju vodilna sila (Klabjan, 2007: 13).

Slika 2: Prva številka Ženskega sveta.

(foto: Vanja Bole)

Čehi so bili vplivni v Trstu, saj so bili pred vojno lastniki bank, zavarovalniških družb, hotelov ter zaposleni kot državni uradniki, profesorji, inženirji, trgovski zastopniki, zdravniki (Klabjan, 2007: 39). Pomembni so ostajali tudi po njej in odnosi s Slovenci so bili vedno prijateljski (Klabjan, 2007: 72).

Vzor Slovenkam naj bi bile torej tudi Čehinje, ki so skrbele za otroke in mladino in dosegle velik kulturni in gospodarski napredek v svoji državi. Po mnenju urednice so Slovenke zaostajale za njimi in se še niso pripravljene boriti za politične pravice. Najprej so morale prijeti za delo, nato pa stopiti na politično prizorišče. V uvodniku je poudarjena tudi misel o zbliževanju narodov in o dobrih odnosih med Slovenci in Italijani.

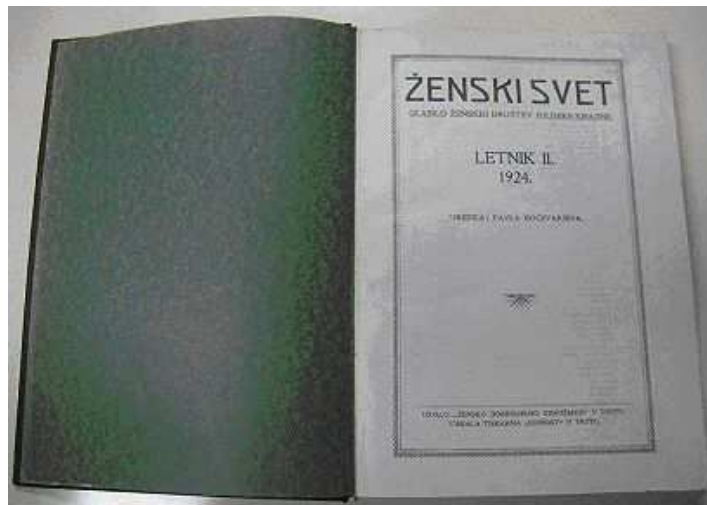
Na koncu uvodnika je urednica pozvala k sodelovanju vse bralke, ki sta jim je bila pri srcu napredek lastnega rodu in blaginja človeštva, saj je želela razširiti krog sodelavcev in sodelavk. »Komur je na srcu napredek lastnega rodu in blagostanja človeštva, naj stopi v naš krog in sodeluje za prosveto ženstva« (*Ženski svet*, 1/1923:2).

Program je bil ohlapen in ni prinašal radikalnih vsebin, njegov namen je bil zadovoljiti čim širši krog bralk in bralcev, glede na takratne razmere pa je bilo to tudi potrebno.

4.2 Začetki revije *Ženski svet*

Mesečnik *Ženski svet* je nastal z združitvijo Slovenskih ženskih časopisov *Jadranke* in *Goriške Slovenke*, ki so do takrat obstajala v Julijski krajini. Kot sem že omenila v prejšnjem poglavju, je začel izhajati januarja 1923 v Trstu kot glasilo ženskih društev, izdajalo pa ga je Žensko dobrodelno udruženje. Največje zasluge pa je imela Pavla Hočevar. Pod njeno taktirko se je časopis razširil po Primorskem, s številnimi izvodi pa je prodiral tudi v slovenski prostor onstran državne meje.

Slika 3: Naslovnica revije *Ženski svet* leta 1924.

(foto: Vanja Bole)

Čeprav je bila vsebina *Ženskega sveta* na začetku skromna, saj je obsegala samo 24 strani, pa je imela revija kljub temu ob koncu prvega letnika že 2500 naročnic, skoraj petino zunaj Primorske. Število izvodov je naslednje leto naraslo na 4600 in tako je do leta 1928/ 29 glasilo doseglo rekordno število 18.000 naročnic (Hočevar, 1969: 131).

Naročnice so bile Slovenke iz vseh slovenskih krajev, izjema pa niso bile niti slovenske izseljenke, saj so se oglašale s prošnjami za naročnino iz evropskih držav, Amerike, Avstralije in Egipta (Gombač, 2003: 313). Časopis pa so brale tudi hrvaške izseljenke, zato jim je urednica včasih posvetila članek tudi v njihovem maternem jeziku.

Ženski svet je bil namenjen ženskam iz najrazličnejših slojev, najrazličnejše izobrazbe in različnih svetovnonazorskih prepričanj, urednica je morala to upoštevati in prilagoditi list bralkam. Članki o služkinjah dokazujejo, da so *Ženski svet* brale in naročale tudi služkinje. *Ženski svet* naj bi ponekod celo bolj brale neuke služkinje kot njihove izobražene gospe, katerim naj bi se zdel preveč učen. V časopisu je zabeleženo tudi to, da naj bi imel *Ženski svet* več naročnic med izobraženkami na podeželju kot med izobraženkami v mestu (Budna Kodrič, 2003: 274). Hočevarjeva

se je vestno držala zastavljenega programa in se trudila, da bi se dvignila kulturna raven Slovenk.

Zaradi pritiska fašističnih oblasti na bralke *Ženskega sveta* v Trstu in Julijski krajini in s prepovedjo *Ženskega* dobrodelnega udruženja je leta 1929 odpadla skoraj polovica naročnic (Budna Kodrič, 2003: 273). Skrivoma se je *Ženski svet* predajal iz roke v roko do konca leta 1928, z letom 1929 pa se je uredništvo preselilo v Ljubljano. Novi izdajatelj časopisa je postal konzorcij *Ženskega sveta* in časopis je dobil nov zagon. Sprva je Hočevanje urejala *Ženski svet* kar iz Trsta, nato pa se je tudi sama preselila v Ljubljano in svoje delo vestno opravljala do 1936. Prispevke je dobivala po skrivnih poteh Julijske krajine. Kot pripoveduje v spominih, so postale Minka Govekar, Lojzka Štebi in Angela Vode njene najmočnejše ideološke sodelavke (Budna Kodrič, 2003: 273).

Leta 1936 je Hočevanje prepustila uredništvo mladi in perspektivni Olgi Grahorjevi, saj se je zavedala, da prihajajo mlajše sodelavke z novimi zamislimi in z novimi pogledi. Grahorjeva je bila urednica do leta 1939. Burni politični in vojni dogodki po svetu pa so *Ženskemu svetu* omajali gospodarski temelj (Hočevanje, 1969: 144). Minka Govekarjeva in Milka Martelančeva, urednici obeh prilog, sta reševali časopis še dobro leto. Marca 1941 pa ga je po besedah Hočevanje »zadužil usodni zgodovinski vihar« in *Ženski svet* je prenehal izhajati.

4.3 Vsebina in grafična podoba revije *Ženski svet*

Revija je bila manjšega formata, malce večjega od današnjega A5, na začetku je obsegala 24 strani in ni imela priloge. Izhajala je prve dni v mesecu, točnega dne pa niso navajali. Format časopisa se je ohranil, obseg pa se je z novimi rubrikami in prilogami povečal, tako da je leta 1929 *Ženski svet* obsegal 32 strani. Naj kot zanimivost omenim, da je v tem letu izšla poletna številka, ki je bila dvojna (julij/avgust) in je obsegala 56 strani.

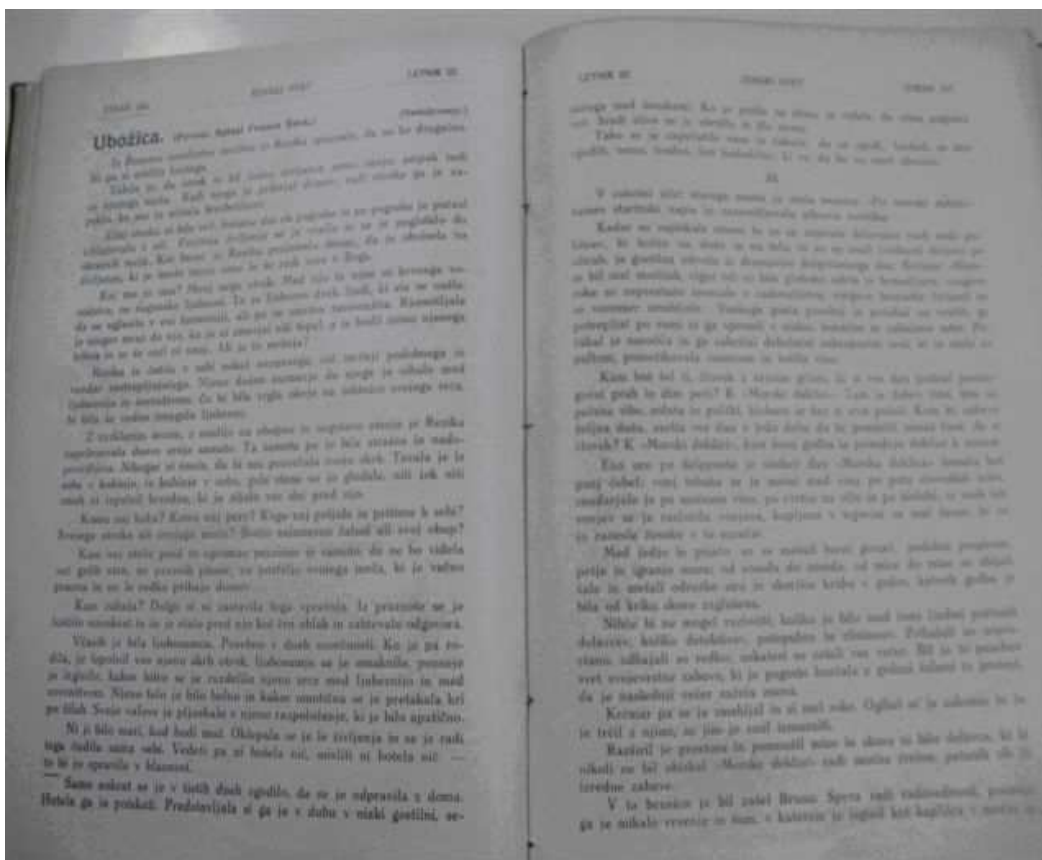
Duh revije je bil precej konzervativen, kljub naprednim zamislim in zazrtosti v prihodnost. Žensko je poimenoval in prikazal najprej kot mater. Šele ko je bila ta dolžnost izpolnjena, se je lahko obrnila k drugim področjem delovanja, tudi k ciljnemu – političnemu področju. Ustvarjalke *Ženskega sveta* so si prizadevale ji pri tem pomagati in jo v tej smeri izobraževati. Odločile so se podučiti svoje bralke o tem, kako biti dobra mati, gospodinja ter žena s pravimi vrednotami, ki naj jih prenaša z roda v rod, in šele s tem bi dozorela za politično udejstvovanje. V uredništvu *Ženskega sveta* so se zavedali, da so politične pravice in delovanje žensk v politiki končni cilj tudi slovenskih žena, vendar so pravili, da so za tako delo »sposobne le one, ki so prehodile prej vse stopnje razvoja. Surovi nedostojni politični boji bi zadobili še umazanejše oblike, ako bi se jih udeleževalo nezrelo ženstvo« (*Ženski svet*, 1/ 1923: 1). Za uredništvo so bile lastnosti nezrelega ženstva naslednje: »razuzdanost in lahkomiselnost, zapravljivost, zanemarjenost najsvetlejših človeških dolžnosti, neznačajnost, beda, bolezen, malodušnost« (*Ženski svet*, 1/ 1923: 2). Po njihovem mnenju Slovenke v tem času še niso mogle stopiti v vrste političnih delavk, ampak so jim svetovale, naj se posvetijo »blagostanju celokupnega človeštva, kar je končni smoter vsakemu socialnemu pokretu. /.../ Naša pot gre zato v smer narodnega pomirjenja« (*Ženski svet*, 1/ 1923: 2). Naloga žensk je bila, da v vsakem svojem delu stremi k zblizanju narodov in k popolni odpravi vojne, ki je »največji sovražnik žene, uničuje ji ono, s čemer je izpolnila svojo najsvetlejšo prirodno dolžnost, ubija ji otroke« (*Ženski svet*, 1/ 1923: 2).

Med prispevki v *Ženskem svetu* je bilo vsekakor največ literarnih oz. leposlovnih del v obliki kratke proze, proze v nadaljevanjih, poezije in prevodov. V prvem in drugem letniku (1923–1924) si lahko bralec prebere epsko pesnitev oz. kot piše v samem uvodu Gabrijana in Šembilije, romantično povest v verzih, ki še najbolj spominja na renesančne viteške pesnitve. Povest pripoveduje o močnem vitezu Gabrijanu in lepi devici Šembiliji. Pesnitev zaključí pripovedovalec: »To zgodbo sem napisal jaz, otec Remigij, mali brat in božji rob, v spomni na daljni čas ...« (*Ženski svet* 2/ 1924: 269). Za objavo te pesnitev v *Ženskem svetu* pa je poskrbel dr. Ivan Lah.

V drugem letniku *Glasila ženskih društev Julijske krajine oz. v Ženskem svetu* je izhajal osnutek zgodovinskega romana *Valerija*, hči cesarja Dioklecijana. V posamezni številki *Ženskega sveta* najdemo dve poglavji, ki pa obsegajo štiri strani. Osnutek zgodovinskega romana je izhajal prvih sedem mesecev leta 1924. V *Ženskem svetu* pa najdemo tudi ruski prevod Kuprinove povesti *Olesja*, ki jo je prevedla Hočevarjeva (Hočevar, 1969: 123).

V vsaki številki lahko najdemo več proznih del, ki so jih bralke z zanimanjem prebirale. Tako naletimo na zgodbo Franceta Bevka z naslovom *Ubožica*, ki je objavljena v tretjem letniku in obsega kar 11 številk *Ženskega sveta*, leta 1926 je objavil *Povest o Dori*, ki se nadaljuje vse leto *Ženskega sveta*. V sedmem in osmem letniku *Ženskega sveta* pa zasledimo povest *Lee Fatur Junakinja* zvestobe. Manjkalo ni niti lirike. Vsaka številka časopisa je prinašala vsaj dve pesmi. Uredništvo so s svojimi pesmimi zalagali znani pesniki in manj znani pesniki iz Julijske krajine in jugoslovanskega prostora.

Slika 4: Zgodba Franceta Bevka *Ubožica*

(Vir: *Ženski svet*, 3/ 1925: 246). (foto: Vanja Bole)

Urednica je že v samem začetku uvedla rubriko Obrazi in duše, v njej so bili predstavljeni portreti žensk in ženskih likov, ki so se uveljavile na literarnem pa tudi znanstvenem področju. V prvem letniku časopisa so bile predstavljene tuje umetnice, leta 1924 pa so se prvič pojavili članki o jugoslovanskih umetnicah. Od leta 1925 pa zasledimo tudi že članke o slovenskih znanih ženskah. Rubrika Obrazi in duše je veliko pripomogla h krepitvi jugoslovanske oz. slovenske zavesti ter utrjevala prepričanje, da lahko tudi ženska doseže zavidljive uspehe na kateremkoli področju.

Med branjem teh člankov naletimo na imena znanih avtorjev, kot so Srečko Kosovel, Marica Bartol, Ivan Prijatelj, Pavla Hočevar, Umberto Urbani, Marija Boršnik, Marija Kmetova, dr. Ivan Lah itd. Namen člankov je bil, da bi bralke поблиže spoznale ženske, ki so pustile pečat v tedanjem času ter zgodovini.

Ne smemo pozabiti na Ivano Kobilico (*Ženski svet*, 8/ 1924: 169), ki še danes velja za eno najpomembnejših slikark, Zofko Kvedrovo (*Ženski svet*, 4/ 1924: 49), ki je postala prva slovenska pisateljica in publicistka, Dr. Ivan Lah je predstavil Josepino Turnograjsko (*Ženski svet*, 1/ 1925: 2) kot ustvarjajočo dušo in najmlajšo iz njene pesniške in pisateljske generacije, med katere so sodili tudi Trdina, Stritar, Levstik, Erjavec in Jenko.

Med predstavljenimi ženskimi portreti pa niso bile samo slovenske umetnice, ampak tudi tuje. Marica Bartolova je predstavila novelistko in novinarko Matilde Serao, po rodu Grkinjo, ki pa je živela v Italiji (*Ženski svet*, 8/ 1927: 225). Tudi sama urednica Pavla Hočevarjeva je objavila par člankov na to temo. Predstavila je življenjepis Antonije Slavikove (*Ženski svet*, 1/ 1925: 145), Jelice Belovič - Bernadzikovske (*Ženski svet*, 3/ 1925: 306), Ellen Key (*Ženski svet*, 4/ 1926: 299) itd.

Slika 5: Rubrika Obrazi in duše

(Vir: *Ženski svet*, 8/ 1927: 225). (foto: Vanja Bole)

V vsaki številki je bilo veliko prostora namenjenega člankom, ki so obravnavali žensko problematiko, delovanje žensk doma in po svetu ter socialno problematiko, vzgojo otrok, njihov boj za doseg pravic itd. Zanimivi so članki, kot so: *Žena, vzvišen je tvoj poklic* (4/ 1926), *Žena in zakon* (5/ 1927), *Zakaj je toliko družin nezadovoljnih* (4/ 1923), v katerih je vedno v ospredju postavljena ženska vloga v odnosu do moža in družine ter družinskih opravil. Vsaka avtorica na drugačen način poudari, da mora biti ženska pridna, zvesta in ljubeča žena ter mati.

Število prispevkov, ki so jih napisale ženske, se je iz leta v leto večalo, iz česar lahko sklepamo, da so se Slovenke oz. avtorice prispevkov in tudi bralke pričele zanimati za žensko vprašanje. Uredništvo je doseglo velik uspeh, če pomislimo na mrtvilo, ki

je vladalo na tem področju od prekinitve izdajanja Slovenke pa do tedaj. Noben časopis, ki je izhajal pred *Ženskim svetom*, ni zagovarjal oz. spodbujal nežnejšega spola k pravicam, ki jim pripadajo. Tudi tisti, namenjeni ženskam, so se posvečali bolj materinstvu in domačim dejavnostim, ki jih je morala ženska opravljati z ljubeznijo, veseljem in vnemo.

Na koncu vsake številke so bila objavljena Izvestja, ki so prinašala krajše sestavke in novice. Sestavljena so bila iz naslednjih rubrik: Po ženskem svetu, Društvena poročila, Materinstvo, Vzgoja, O lepem vedenju, Higiena, Kuhinja, Ročno delo, Iz naše skrinje, Književnost in umetnost, Modno poročilo ter Razgovori. Avtorice člankov v Izvestjih so večinoma neznane. Posebnost *Ženskega sveta* je bila rubrika Kuhinja, ki so jo bralke s pomočjo urednice oblikovale oz. polnile same s svojimi recepti.

Zanimivi so predvsem članki neznanih avtorjev iz rubrike Po ženskem svetu. Ponujali so zanimivosti, povezane z žensko problematiko iz drugih državah in sveta. Tako lahko v tretji številki prvega letnika preberemo, da so Turkinje dobile volilno pravico, da so ZDA izdale znamke s podobo žene prvega predsednika ZDA, Marte Washington, da so Čehinje postale svobodne državljanke itd.

Od leta 1925 so bili Razgovori v prilogi lista, pred tem pa jih najdemo v Izvestjih, kot zadnjo rubriko časopisa, prav tako pa najdemo tam še ročna dela, modno in krojno prilogo, listnico uredništva, listnico uprave ter pisma naročnic in modna poročila. Prilogo je vestno urejala Milka Martelančeva. V svojih Spominih Pavla Hočevarjeva piše, da je bila prav ta priloga največja privlačnost lista (Hočevar, 1969: 132). Na začetku je bila priloga zelo skromna, z leti pa je postala bogatejša in popolnejša.

Poleg stalnih rubrik, ki so se ponavljale iz leta v leto, moram omeniti tudi tako imenovane Prigodne sestavke, kot so voščila za praznike, jubileje in osmrtnice, v tretjem letniku pa najdemo rubriko Naši ženski samostani. V njej je predstavljena

zgodovina in delovanje slovenskih samostanov (v Mariboru, Tomaju, ...), ki so bila hkrati tudi dekliška učiteljišča.

Slovensko manjšino v Italiji je Gentilejeva reforma šolstva zelo prizadela. Urednica *Ženskega sveta* je začela objavljati posebni jezikovni kotichek in tako hotela prispevati k ohranitvi maternega jezika. »Sklicevala sem se na resnične ali izmišljene pravopisne in stilistične napake v pismih in jih popravljala z ustreznim slovničnim pojasnilom,« pravi Pavla Hočevar (Hočevar, 1969: 133).

Vendar je fašistične oblasti tudi to motilo in kmalu je Hočevarjeva morala rubriko ukiniti. Ubrala pa je drugo pot: z ustrežno slovnično razlago je začela popravljati realne in izmišljene napake v pismih svojih naročnic. Na koncu nekaterih števil *Ženskega sveta* je urednica opomnila bralke za popravek oz. napako iz prejšnje številke. V zadnji številki »Ž. Sv.« na str. 261, v 18. vrsti desne kolone je popravek: pokazati namesto pokazale (*Ženski svet*, 12/ 1923: 288)! Na tak način je urednica *Ženskega sveta* poučila bralke, kako se pravilno pišejo besede.

Skozi leta se je grafična podoba *Ženskega sveta* spreminjala. V prvem letniku je uredništvo dalo poudarek na besedila ter vsebino. V drugem pa že zasledimo nekaj fotografij ter skic z ročnimi deli, potem pa jih je iz leta v leto več. Z letom 1926 so bila besedila že okrašena z inicialkami, s katerimi so avtorice polepšale članke. Poleg lepo oblikovanih inicialk pa moram poudariti, da je urednica tudi skrbno zalagala časopis s fotografijami, ki so pritegnile bralke k branju. Kot piše Hočevarjeva s svojih spominih, je bila posebno pomembna fotografska rubrika Naša deca, ki je bila sestavljena iz slik primorskih, slovanskih in jugoslovanskih malčkov, pripomogla pa je k ohranjanju čuta duhovne enotnosti in povezanosti z matično domovino, že iz samega slikovnega gradiva je mogoče prepoznati vsebino članka (Hočevar, 1969, 128).

Slikovna oprema je bila posebno pomembna pri rubriki Naša deca, katera je začela izhajati 1927. Ta rubrika je ena redkih, pravzaprav lahko rečem, da je edina rubrika, ki je vsebovala več fotografij kot besedila. Rubrika je zapolnila mesto pred Izvestji.

Bralke *Ženskega sveta* so si lahko ogledale prikupne malčke, ki so jih pošiljale ponosne mamice. Pod slikami so bila imena, priimki in pa kraj bivanja otrok. Občasno pa si lahko preberemo tudi kakšno dogodivščino oz. opis otrok.

Winklerjev Franček iz Trnovega je star 15 mesecev in je »lep dojenček, čeprav smo ga morali umetno hraniti,« pravi Frančkova mama. »Včasih se zgodi nesreča, da se izpozabi ... pogleda skrbno okoli sebe, da ga ni kdo videl. Nato zakriči: 'Mama, pepe (kužek) lul lul ...' hitro gre po posodico, jo nosi za psičkom in žuga s prstkom: 'Ti, ti hacke lul...' in po krivem obsojeni kužek mora iz sobe« (*Ženski svet*, 5/ 1927: 154).

Slika 6: Rubrika Naša deca

(Vir: *Ženski svet*, 10/ 1927: 315). (foto: Vanja Bole)

4.4 Odzivi bralk in bralcev

Zanimivo je, da so časopis bolj brale neuke služkinje kot njihove izobražene gospodinje, ker se jim je časopis zdel preveč naučen. Kot je bilo že rečeno, so se v *Ženski svet* bolj poglobile izobraženke na podeželju kot pa meščanke z isto stopnjo

izobrazbe. Proti koncu tridesetih let pa so se za časopis začele zanimati ženske z višjo izobrazbo.

Vzroki za odklanjanje so bili slab gmotni položaj, deloma pa omalovaževanje domačih kulturnih izdelkov (Budna Kodrič, 2003: 274). Veliko družin ni imelo denarja, da bi si lahko privoščile časopis, nekatere pa so ga podcenjevale, saj je bil plod ženskega ustvarjanja.

Ponekod so možje prepovedali brati *Ženski svet*, drugod so ga brali tudi sami. Uredništvo je ganilo pismo orožnika, ki mu je umrla žena: »Bila sva kakor ena duša in oba sva vsak mesec komaj čakala, kdaj bo poštar prinesel *Ženski svet*. V spomin nanjo ga bom še bral in zato pošiljam naročnino za prihodnje leto ...« (*Ženski svet*, 3/ 1926: 102).

Med pismi naročnic zasledimo tudi pismo vestne bralke Francke iz Avstrije. »Naročena sem nanj (na *Ženski svet*) že tretje leto in se mi je tako priljubil, da ga nikakor ne morem in nočem opustiti. Le to je škoda, da ne izhaja vsaj 2-krat na mesec. Komaj čakam 23. ali 24. v mesecu, ker takrat pride ta moj najljubši in najdražji prijatelj in svetovalec. Ko ga dobim v roke, pač ne mirujem poprej, dokler ga vsaj v glavnem ne pregledam. Zanima me v njem prav vse, a najbolj pa seveda gospodinjstvo, kuhinjski recepti in ročna dela« (*Ženski svet*, 5/ 1928: 172).

Bralka Milka Jurca zaupa uredništvu, da je vdova s dvema majhnima otrokoma in ji *Ženski svet* v veliko tolažbo. »Moža sem imela bolnega, 6 mesecev v postelji; zraven vsega dela sem morala svojemu pokojnemu možu čitati *Ženski svet*; on mi ga je naročil pred tremi leti in sedaj se mi je zasadil v srce, da se pri vsem pomanjkanju ne morem odtrgati od njega,« pripoveduje vestna bralka (*Ženski svet*, 5/ 1928: 172).

Časopisa pa si ni mogla privoščiti prav vsaka bralka. Nesrečna F. P. naznani, da se mora s težkim in žalostnim srcem odpovedati časopisu, toda »ne z nejevoljo do njega, ampak radi pomanjkanja zaslužka« (*Ženski svet*, 5/ 1928: 172). Neka druga bralka iz Gorenjske, pravi, da je pred kratkim dobila časopis po naključju od

ljubkega dekleta. Po kratkem pogovoru ji dekle zaupalo, da ne bo več naročnica *Ženskega sveta*. Zakaj točno ne ve, hkrati pa pripomni »saj je vreden denarja – a zame ne prinaša in nima posebnosti.«

Da pa je bilo uredniško potrpežljivo pri plačevanju naročnin, kljub temu da je tudi njim primanjkovalo denarja za izdajo, lahko razberemo iz pisma bralke Mlekuževe, ki je napisala takšno zahvalo uredništvu oz. časopisu: »/.../ Zelo sem bila že v skrbeh, da mi ne boš več prihajal, ker nisem za letošnje leto poravnala naročnine. Je pač bilo vsak mesec pomanjkanje denarja. Zelo sem Ti hvaležna, da me nisi nadlegoval, zato Ti pošiljam celotno naročnino za to leto. In prosim, da mi oprostiš, da sem ti tako pozno poslala denar« (*Ženski svet*, 11/ 1928: 358).

Odzivi na prvi ženski časopis so bili zelo dobri. Graj in negativnega mnenja nisem zasledila, občasno je mogoče prebrati kakšen nasvet oz. željo, da bi bil časopis še boljši. Skratka, bralke so bile nad *Ženskim svetom* navdušene.

4.5 Razvoj in glavne teme člankov

Ustvarjanje in izdajanja *Ženskega sveta* je bil težaven posel, zaradi sovražnih političnih razmer in stalnega nadzora oblasti nad vsebinami, ki zaradi tega niso smele predvajati emancipacijskih pogledov in drugih netoleriranih idej. Urednica je imela na svojih plečih veliko skrbi s pridobivanjem sodelavk in sodelavcev ter naročnic. Trudila se je dvigniti kakovostno raven prispevkov, rešiti denarno stisko, v kateri se je stalno nahajal časopis kljub kreditu tiskarne Edinost. Ker pa je bila Hočevarjeva iznajdljiva, spretna in sposobna in vztrajna urednica, je bila kos tem težavam (Gombač, 2003: 310).

Pavla Hočevarjeva v svojih *Spominih* pripoveduje, da je bila najučinkovitejša reklama za časopis prav propaganda žensk samih, saj so jo širile med prijateljice in znanke doma in v tujini. Prav gotovo pa list ne bi bil tako uspešen, če ne bi urednica pridobivala novih sposobnih sodelavk in sodelavcev ter vedno znova uvajala novih vsebin ter tem. S preselitvijo uredništva v Ljubljano se je tudi vsebina časopisa malce spremenila (Hočevar, 1969: 129).

Leta 1929 so bile številke daljše. Poleg stalnih Izvestij je postala stalna tudi rubrika Obrazi in duše. Sklopi v Izvestjih so se rahlo spremenili, ni bilo več sklopa Društvena poročila, Književnost in umetnost je bila v dveh delih – Knjiga in umetnost. Pojavili pa so se tudi trije novi sklopi: Deška ročna dela, vzgoja in Lepo vedenje. Hočevarjeva je na ta način hotela »osvežiti« in obogatiti časopis z novimi in drugačnimi vsebinami.

Naj omenim, da je vidna razlika med prvo skromno številko *Ženskega sveta*, ki je izšla januarja 1923 in zadnjo monografsko številko *Dom... dom*, ki je izšla leta 1928 v Trstu. Po obsegu je bila enako dolga, vendar so bile teme v zadnji številki *Ženskega sveta*, ki je izhajal v Trstu, popolnoma različne od prve številke. Uredništvo je svoje zadnje moči usmerilo v dom kot družinski prostor, ki mora imeti toplino. Kot v vsaki številki pa tudi v tej ni manjkalo nasvetov, kako naj ženske skrbijo za svoj dom, kako naj ga opremijo, naj ne pozabijo na tradicijo, ki gre iz roda v rod, ter na prehrano in zdravje družine. Edini sklop, ki se ujema v prvi in zadnji številki, so Izvestja.

S trdom in iznajdljivostjo si je urednica v nekaj letih pridobila krog dobrih dopisnikov. Veliko je bilo znanih in pomembnih ustvarjalcev, kot so: Vera Albreht, Marija Kmetova, Minka Govekar, Ivanka Klemenčič, Josip Ribičič, Srečko Kosovel, Ljudmila Prunkova - Utva, Alojzija Štebi, Alojz Gradnik, Poldi Leskovec, Maks Samsa, Vida Jerajeva, Marica Bartol, Lea Fatur, France Bevk, Pavel Golia, Fran Milčinski, F. S. Finžgar itd.

Vera Albreht je zasipala časopis s prozo, pesmimi in članki o ženskem vprašanju. Marija Kmetova je skušala s peresom ohranjati slovensko besedo (Vode, 1998: 320). V *Ženskem svetu* je objavljala leposlovno prozo in povesti. Ljudmila Prunkova - Utva, Poldi Leskovec, Maks Samsa, Vida Jeraj, Srečko Kosovel, Alojz Gradnik in Pavel Golia so prispevali pesmi. Alojzija Štebi je pisala poročila o ženskih kongresih ter o ženskem vprašanju, zlasti o položaju žensk in mladine. Marica Bartolova pa je objavljala leposlovne sestavke ter bogatila *Ženski svet* s predstavljanjem tujih

pisateljic (George Sand, Gabrijelo Preis, Karin Mihaelis, Sigrid Undset ...) ter jugoslovanskih bork za pravice žensk in mladine (Franjo Tavčar, Mirko in Mabel Grujić, Zofko Kveder) ter opozarjala na pereča družbena vprašanja, kot so alkoholizem, poroke iz ekonomskih koristi, zakaj se revnejša dekleta in žene ne vključujejo v delo društev in podobno. Ivanka Klemenčič je v *Ženskem svetu* objavljala feministično naravnane spise in razprave ter se v svojih prispevkih borila za pravico človeka, osebno srečo posameznika, predvsem pa za osebno srečo ženske. Faturjeva je strani *Ženskega sveta* polnila s črticami, prispevki o gospodinjstvu, zapisi s področja socialne tematike, ženstva, izseljenišva, pa tudi družbeno angažiranimi članki. S črticami in povestmi pa so časopis polnili France Bevk, Fran Milčinski ter Fran Saleški Finžgar. Ne smemo pa pozabiti Minke Govekar, ki je objavljala različne prispevke o ženskem gibanju doma in po svetu, o gospodinjstvu, vzgoji otrok in kulturi.

Najpogostejša vsebina člankov je vsekakor ženska problematika, vendar je iz večine prispevkov čutiti narodno zavest, saj jo je bilo v tem času potrebno kolikor je bilo mogoče utrjevati in dvigovati. V časopisu velikokrat naletimo na temo o ženskem delu in delovanju društev, za zaščito manjšine doma in v tujini. S to tematiko je povezano zanimanje za materinstvo, zato skoraj vsi prispevki poudarjajo materinstvo kot narodno dolžnost. Tej dolžnosti naj bi se Slovenke ne smele izogniti. Tudi Hočevarjeva v svojih Spominih pravi: »Res, čudovita je želja po materinstvu« (Hočevar, 1969: 128)!

Uredništvo je članke namenilo ženskam, vendar ostajajo le-te v ozadju družbenega in javnega dogajanja, vidimo jih v vlogi vzgojiteljic dobrih in poštenih Slovenk in Slovencev. Težišče vsega ostajajo torej otroci in ne mati – ženska. »Dobrih mater človeštvo krvavo potrebuje za bodoči rod, saj je svetovna vojna tako silno zastrepila vso mladino,« pravi Albrehtova v *Ženskem svetu* (*Ženski svet*, 5/ 1925: 135).

Navodilo, ki ga je Hočevarjeva sprejela na začetku urednikovanja in se ga je morala tudi držati je bilo: »Lepo po srednji poti!« Marsikateri članek o odnosu med žensko in moškim ji ni bil všeč, a ga je vseeno objavila. To vidimo po tem, da je poleg

izrazito antifeminističnih člankov objavila tudi take, ki so zagovarjali feministična načela. Naj navedem nekaj takih primerov: dopisi, ki govorijo o ženski volilni pravici ter o ženski in politiki, prispevki, v katerih avtorice obsojajo moško ravnanje z žensko, njihovo omalovaževanje in brezčutnost do žensk, hkrati pa zahtevajo, da jih moški spoštujejo in priznavajo dostojanstvo vloge hčere, žene, matere.

Zanimivo je, da v *Ženskem svetu* o socialnem položaju žensk ne izvemo skoraj nič, iz člankov lahko sklepamo, da so naročnice in bralke večinoma ženske srednjih in višjih slojev ali pa izobraženke. Redko se v listu pojavi članek o delavkah in kmeticah ter njihovih problemih, največ zasledimo članke z opisom dolžnosti gospodinje do služkinje, razmišljanja o učiteljskem poklicu, o vlogi dobre žene in gospodinje, o modi in o urejevanju doma itd.

Da pa mesečnik *Ženski svet* ne bi bil preveč turoben, so literarni kritiki ter zgodovinarji, kot sta Ivan Prijatelj¹¹ in Umberto Urbani¹², prispevala portrete raznih umetnic in književnic tistega časa in s tem popestrila branje.

Ženski svet je želel svojim bralkam predstaviti politično pereče probleme tedanjega časa ter utrditi narodno zavest in pripadnost. Leta 1929 je izšla prva številka *Ženskega sveta* v Ljubljani in s tem lahko rečemo, da je bilo konec tržaških let pomembne ženske publikacije.

¹¹ Ivan Prijatelj (1875–1937), slovenski literarni zgodovinar, prevajalec, esejist in znanstvenik. Proučeval novejše slovensko kulturno in politično življenje. Pisal je eseje in monografije o ruskih in slovenskih avtorjih (Vode, 1999: 42).

¹² Umberto Urbani (1888–1967), slavist in prevajalec. Prevajal je iz slovenščine, hrvaščine in srbsčine, s tem je tudi širil zanimanje za jugoslovansko književnost v italijanskem krogu. Njegov najbolj znani prevod iz slovenščine je *Visoška kronika*. Napisal pa je tudi srbohrvaško slovnico. Svoje občudovanje do slovenskega ljudstva je večkrat javno poudaril, med drugim tudi v reviji *Europa Orientale* (Rim), kjer je zapisal, da se slovenski narod ponaša z večstoletno kulturo in slovstveno zgodovino (Vode, 1999: 43).

5 USTVARJALKE REVIJE ŽENSKI SVET

Ustvarjalke časopisa *Ženski svet*, ki jih bom podrobneje predstavila, so bile po poklicu učiteljice, publicistke, izobraženke z močnim značajem ter velike borke za ženske pravice. Kljub tem skupnim značilnostim pa so izhajale iz različnih družbenih okolij: kmečkega, delavskega ter izobraženega. Pavla Hočevar je izhajala iz revne, kmečke družine. Oče ji je s trdim delom omogočil izobrazbo. Za razliko od Hočevarjeve je Marica Nadlišek, poročena Bartol, živela udobno življenje, saj je bil njen oče poslanec na Tržaškem. Prav tako tudi Minka Govekar ni imela finančnih težav pri šolanju, saj je izhajala iz zdravnikove družine, kar je za tiste čase pomenilo velik ugled. Tudi Ljubljankanka Alojzija Štebi najbrž ni živela v pomanjkanju, saj je bil njen oče prevoznik. Vsa štiri dekleta so bila aktivna v raznih ženskih društvih in se borila za izboljšanje položaja žensk v družbi in družini.

5.1 Pavla Hočevar

Pavla Hočevar se je rodila 27. junija 1889 na Dunaju. V mladosti se je odločila za učiteljski poklic. Najprej sta ju zanimali le umetnost in literatura, pozneje pa je svoje zanimanje razširila z razmišljanjem o odnosu do sveta in spoznavanjem sebe. Med izobraževanjem se ji je postoma izoblikoval jasen pogled na svet, moralo, narod in vero. Že v višji dekliški šoli se je v njej prebudilo zanimanje za javno življenje. S cestnim sprevodom se je leta 1907 s sošolkami odzvala na zmago liberalne stranke v Ljubljani. Posledice navdušenja so bile zelo hude. Odrekli so ji štipendijo, s katero je nameravala nadaljevati študij na Dunaju.

Slika 7: Pavla Hočevar

(Vir: Splošno slovensko žensko društvo, 2003: 308).

Pavla Hočevar je že v šolskem obdobju sodelovala v napredni dijaški organizaciji in se udeleževala raznih shodov (Šelih, 2007: 229).

Na njo je v dijaških letih vplivala Zofka Kveder. S prebiranjem *Omladine*¹³ in *Rdečim praporjem*¹⁴ se je zblížala in seznanila s problematiko delavskega gibanja.

Leta 1922 je v Trstu začelo delovati Žensko dobrodelno udruženje. Tudi Pavla Hočevar je bila med ustanovnimi članicami in si je prizadevala pomagati šolskim otrokom ter njihovim družinam in hkrati kljubovati fašističnemu jemanju pravice do uporabe slovenskega jezika, ukinjanju šol, onemogočanju slovenskega kulturnega življenja ter podkupovanju slovenske gospodarske moči.

Svoje prve izkušnje na področju novinarstva pa je pridobila kot sodelavka *Zarje* in *Rdečega prapora*. Z urednikovanjem je Hočevarjeva sprejela izredno težko nalogo, saj razmere v Trstu v času izhajanja revije niso bile naklonjene.

¹³ Mesečnik s podnaslovom glasilo narodno radikalnega dijaštva, od 1904–1905 do 1913–14, deset letnikov izšlo v Ljubljani, zadnja dva v Pragi (Budna Kodrič, 2003: 95).

¹⁴ Glasilo jugoslovanske socialne demokracije. Izhajal je med letoma 1898 in 1905 v Trstu (Budna Kodrič, 2003: 95).

Novopečena urednica se je držala načela, da je potrebno osveščati Slovence na regionalni ravni pa tudi v povezavi s Slovenijo, Jugoslavijo in slovanstvom in navsezadnje tudi z antifašističnim svetom. Zavedala se je, da je bilo treba ob narodni zavesti in oblikovanju skladne ženske osebnosti uveljaviti tudi nove socialne ideje, zato je predala uredništvo svojim mlajšim sodelavkam.

Pavla se je odločila za vlogo samohranilke, ker je čutila, da ji bo na njeni življenjski poti bolj v oporo kot v oviro. V Trstu je povila hčerko Vido. Njen oče je bil bolgarski glasbenik Vasilij Božinkov, po takratni zakonodaji bi se moral odpovedati jugoslovanskemu državljanstvu in se izseliti. »Jaz pa nikdar ne bi mogla živeti in delati drugje kot v Sloveniji ali vsaj v Jugoslaviji,« je pojasnila (Šelih, 2007: 232). Iz tega lahko razberemo, da je Hočevanje ljubila svojo domovino in se je bila pripravljena odpovedati družinskemu življenju za ceno le-te.

Pavla Hočevanje je bila zelo dejavna ženska. Bila je članica Zveze gospodinjskih pomočnic, v Jugoslovanski zvezi je postala načelnica komisije za tisk, bila je tudi odbornica v Splošnem ženskem društvu in v Ženskem pokretu.

Poleg tega se je posvetila delu v raznih društvih in združenjih v Sloveniji Jugoslaviji pa tudi v tujini. Bila je članica Jugoslovanskega učiteljskega udruženja, Sokola, Družbe Cirila in Metoda, Branibora, Rdečega križa, Jadranske straže, članica pedagoškega odseka Društva prijateljev Sovjetske zveze in še nekaterih (Šelih, 2007: 232). Vsa ta našeta društva so bila vključena v Jugoslovanko žensko zvezo, ta pa v Mednarodno žensko zvezo z nestalnim sedežem. Hočevanje se je kot članica udeleževala mednarodnih kongresov in spoznala, da se ženske po vsem svetu srečujejo s podobnimi težavami. To spoznanje ji je bilo v veliko oporo, hkrati pa jo je utrdilo v prepričanju, da je žensko gibanje pravilno in potrebno.

Učiteljica, publicistka in feministke Pavla Hočevanje je umrla 18. avgusta 1972. Pred smrtjo je napisala svoje spomine z naslovom *Pot se vije*, v katerih je opisala otroška leta, šolanje ter svoje življenje in delovanje v Trstu.

5.2 Minka Govekar

Minka Govekar je veljala za zelo aktivno žensko. Poleg vzgoje svojih treh otrok je bila dejavna še v društvih, pisala je članke, prevajala rusko in drugo literaturo, organizirala razne akcije in shode in hkrati zastopala pravice različnih posameznic. Napisala je bibliografijo, ki obsega več kot sto samostojnih del in veliko prevodov. Njena prisotnost v ženskem gibanju je bila od začetka, od prelomu devetnajstega stoletja pa do konca gibanja po drugi svetovni vojni.

Rodila se je 28. oktobra 1874 v Trebnjem na Dolenjskem. Hodila je v meščanko šolo v Ljubljani. Po vedenju in ocenah Minka ni ravno blestela. Znanje je pridobivala z branjem in aktivnostjo. Kot druga dekleta si je tudi ona izbrala poklic učiteljice, saj je bil v tistem času skoraj edini poklic, dostopen ženskam.

Že v času šolanja se je s podobno mislečimi sošolkami borila proti krivicam, zapostavljanju in se zavzemala za uveljavitev slovenskega jezika v takratnem izobraževanju. Po končanem šolanju se je zaposlila v Mirni Peči, kjer je začela učiti slovanske jezike in prevajati iz ruščine, poljščine, nemščine hrvaščine in srbščine.

Svojega bodočega moža, Frana Govekarja, je spoznala že v času šolanja. Študiral je medicino na Dunaju. Po končanem študiju sta se poročila. Še pred poroko ji je z Dunaja pošiljal časopise, knjige ter literarna, politična in poljudnoznanstvena poročila. Z njegovim spodbujanjem je Minka postala borka za ženske pravice. Svoje prve članke je objavljala v *Edinosti*, *Slovenskem svetu* in v *Slovenskem narodu*, pozneje pa tudi v drugih časopisih.

Leta 1901 je bila soustanoviteljica prvega slovenskega ženskega društva z imenom Splošno slovensko žensko društvo, v katerem je postala prva tajnica. Z veseljem in zagnanostjo je to delo opravljala 27 let. Poglavitni cilj društva je bil dostop žensk do javnega življenja. Članice so se zavemale za enakopravnost žensk na vseh področjih, pasivno in aktivno volilno pravico ter dostop do izobraževanja in zaposlovanja. V te namene so prirejele shode in proteste, pisale peticije, lobirale v poslanski zbornici, podpirale ustanavljanje ženskih društev po vsej Sloveniji in se

vklučevale v politične zahteve tistega časa. Poleg tega so se vključevale v borbo za severno in zahodno mejo ter o tem pisale in prirejale shode.

Slika 8: Minka Govekar

(Vir: Splošno slovensko žensko društvo, 2003: 144).

Minka Govekar je imela ključno vlogo pri organiziranju društva, zaradi tega je bila tudi politično preganjana. Leta 1924 je vodila akcijo za ljubljansko bolnišnico. Razmišljala je o socialni pravičnosti, pomembnosti ženskih prostorov, zavezništvu vseh, tako moških kot žensk, in sestrstvu kot osnovi ženskih gibanj (Šelih, 2007: 136).

Minka Govekar je rada potovala in spremljala žensko gibanje po svetu, tako je spletla mnoge vezi s podobnimi društvi v tujini. Na potovanjih je popisovala svoja doživetja. Po poroki se je začela ukvarjati s časnikarstvom; prevajanjem, novinarstvom in urednikovanjem.

Zanimivo je, da se je kot mnoge ženske tistega časa tudi Minka Govekar podpisovala pod članki s psevdonimi, med drugim je uporabljala ime Janez Trdina. Njene članke so brali bralci in bralke časopisa *Jutro*, *Domači prijatelj*, *Slovan*, *Ilustrovani tednik* ter ženske revije, kot so *Slovenka*, *Ženski svet*, *Glasnik JŽS*, pa tudi v čeških in

avstrijskih časopisih je objavljala. Urejala je prilogo o gospodinjstvu v reviji *Ženski svet* pa tudi mesečnik *Slovenska gospodinja*. Iz ruščine, poljščine, nemščine, hrvaščine in srbščine je prevedla za ljubljansko gledališče več kot 50 dram in komedij. Za časopise pa je prevajala tudi romane in novele.

Da je bila res dejavna ženska, priča podatek, da je poleg vseh obveznosti, ki jih je imela, tudi javno predavala o Zofki Kveder ter o slovenskih, hrvaških, ruskih in čeških pisateljih pa tudi o materinstvu, gospodinjstvu, enakopravnosti žensk ter o položaju žensk in njihovih političnih pravicah.

Pet let po razpustitvi Splošnega ženskega društva in le leto po moževi smrti je tudi Minka Govekar 10. 4. 1950 umrla. Z bogato osebno zgodovino in neizčrpano močjo je v slovenski zgodovini nedvomno pustila neizbrisan pečat.

5.3 Marica Nadlišek Bartol

Marica Nadlišek se je rodila 10. februarja 1867 na Koloniji pri Trstu. Prve štiri razrede osnovne šole je obiskovala v tržaškem predmestju, peti razred in meščansko šolo pa v Trstu. Od mladih nog jo je zanimala slovenska književnost. Poleg tega je bila tudi vneta bralka francoskih, italijanskih in nemških avtorjev, še zlasti pa je rada prebiralala ruske romane.

Prizadevala si je za izobraževanje slovenskih otrok v Trstu, kjer so vse do razpada habsburške monarhije italijanske mestne oblasti ovirale ustanovitev javnih šol s slovenskim učnim jezikom. V objavljenih člankih tržaške *Edinosti*, *Slovanskem svetu* in *Slovenki* je spodbujala ženske k vsestranski narodni zavezanosti in prevzemanju aktivnejše vloge v narodno-kulturnem delovanju. Leta 1898 je v *Ljubljanskemu zvonu* objavila roman *Fatamorgana*.

Slika 9: Marica Nadlišek Bartol

(Vir: Splošno slovensko žensko društvo, 2003: 278).

Urednik *Ljubljanskega zvona* Viktor Bežek ji je svetoval, naj ga podpiše z moškim psevdonimom Evgen Štefanič. Pod vplivom mentorja Janka Kersnika je našla navdih za svoje zgodbe, ki pripovedujejo o malomeščanskem in mestnem okolju, v katerem je tudi sama odraščala. Pod svoje prve spise se je podpisovala z imenom Marica.

Uredništvo tržaške *Edinosti* ji je kot eni najbolj aktivnih slovenskih publicistk in uveljavljeni pisateljici ponudilo mesto urednice prvega ženskega časopisa *Slovenka*, ki je začel izhajati leta 1897 kot štirinajstdnevna priloga istoimenskega časopisa.

Pri dvaindvajsetih se je poročila s poštnim urednikom Gregorjem Bartolom in zapustila učiteljski poklic ter se odpovedala urednikovanju *Slovenke*, saj mož ni bil naklonjen stikom, ki jih je kot urednica ženske revije vzdrževala s Simonom Gregorčičem, Franom Govekarjem in Ivanom Trinkom.

V zakonu sta imela 7 otrok, vendar sta jima dva umrla. Zaradi številčne družine se je posvetila predvsem materinstvu, tako da ji je zmanjkovalo časa za prozno ustvarjanje. Ni pa opustila svojega kulturnega in družbenega življenja. Še naprej se je udeleževala pomembnih dogodkov, obiskovala ruski krožek in v njem utrjevala

znanje ruščine, širila svoja književna obzorja ter obnavljala nekdanje stike s kolegicami in protagonistkami prvega ženskega vala.

V času prve svetovne vojne je zaradi soške fronte, na kateri so se spopadli italijanski in avstrijski vojaki, njena družina trpela veliko pomanjkanje. Ko so prišle italijanske oblasti na naše ozemlje, si je moral njen mož kot bivši avstrijski državni urednik poiskati službo v Ljubljani. Marica je z otroki ostala v Trstu in tajno organizirala slovenski pouk na svojem domu. Italijanske oblasti so jo osumile protiitalijanskega delovanja in jo večkrat zaslišale. Zaradi pritiska oblasti se je z otroki odselila k možu v Ljubljano.

V Ljubljani je leta 1921 ustanovila Kolo jugoslovanskih sester in kot njegova predstavnica spregovorila na svečani proslavi ob dvajsetletnici Slovenskega ženskega društva. Sodelovala je z *Ženskim svetom*. V njem je predstavila najpomembnejše pisateljice svojega časa in jugoslovanske borke za uveljavitev pravic žensk in mladine. Od leta 1931 in 1934 je postala njegova odgovorna urednica. Zadnji dve leti življenja se je umaknila iz javnosti, zaradi bolezni. Še vedno pa je z zanimanjem spremljala dogajanje na slovenski slovstveni sceni. Umrta je 3. januarja 1940 v Ljubljani.

5.4 Alojzija Štebi

Alojzija Štebi se je rodila 24. marca 1883 v Ljubljani. Po maturi se je zaposlila kot učiteljica. Imela je stalne težave z oblastmi, ker je bila je socialistka in ker je hodila k nedeljski maši. Poleg tega pa je bila naročena še na časopisa *Rdeči prapor* in *Naši zapiski*¹⁵. Leta 1912 se je odpovedala učiteljskemu poklicu ter prestopila k Jugoslovanski demokratični stranki (JSDS) in se zaposlila v uredništvu socialističnega dnevnika *Zarja*. Beseda socialist je v tistem času pomenila psovko. Alojzijina mati se ni strinjala s hčerinim vstopom v politično življenje, čeprav je bila obkrožena s samimi socialisti, med drugimi je bil v tej stranki tudi njen brat Anton Štebi.

¹⁵ Mesečnik, ki je izhajal v Ljubljani kot socialistična revija od 1902–1922 (Šelih, 2007: 194).

Od malega je prijateljerala z Ivanom Cankarjem. Posvetil ji je sonet Deseti brat. Prav tako ji je napisal posvetilo v knjigo *Hlapec Jernej in njegova pravica*. V drami *Hlapci* pa je Cankar upodobil Alojzijo Štebi kot lik socialistične učiteljice Lojzke.

Leta 1913 je začela urejati in izdajati mesečnik za delavke *Ženski list*. V Ljubljani, Mariboru in po drugih slovenskih mestih je veliko predavala o zaščiti otrok in mladine, bila pa je tudi ena glavnih pobudnic za ustanovitev Dečjega in materinskega doma. Izvlečki njenih predavanj so bili objavljeni v *Gospodinjskem koledarju*, delno v *Ljubljanskem dnevniku* pa tudi *Ženskem svetu*.

Slika 10: Alojzija Štebi

(Vir: Splošno slovensko žensko društvo, 2003: 188).

Alojzija Štebi si je vztrajno prizadevala, da bi ženske dobile veljavo polnopravnih državljanek na območju tedanje Jugoslavije. Angela Vode je v *Ženskem svetu* (1932) zapisala, da je Alojzija Štebi kalila svoj superiorni intelekt kot odlična žurnalistka, ki ženskega gibanja ni razumela kot izrazito kulturnega, ampak kot del splošnega socialnega vprašanja, ki je navsezadnje politično (Šelih, 2007: 194).

Štebijeva je bila aktivna sodelavka dveh največjih jugoslovanskih ženskih organizacij, Feministične alianse SHS in Narodne ženske zveze SHS. V Novem Sadu je leta 1919 prva predložila radikalen feminističen program, ki je obsegal tudi žensko volilno pravico.

Narodna ženska zveza se je naslednje leto na seji v Splitu posvetila izključno vprašanju o tem, kakšne reforme naj zahtevajo ženske v novem državnem zakoniku. Alojzija se je zavzemala za reševanje ženskega vprašanja po mirni poti.

Preden se je zaradi bolezni upokojila, je bila 7 let (1933–1940) pomožna sekretarka na Ministrstvu za socialno politiko in narodno zdravje Kraljevine Jugoslavije. Med drugo svetovno vojno je bila doma in pomagala partizanom. Po vojni pa se je zaposlila kot referentka za partizanske sirote. Umrla je 9. avgusta leta 1956 (Šelih, 2007: 195).

Alojzijo Štebi je bila ženska z močnim značajem, hkrati pa je bila gonilna sila slovenskega in jugoslovanskega ženskega gibanja. Leta 1934 jo je Jugoslovanske ženska zveza imenovala za svojo častno članico, kajti bila je duhovna voditeljica vsega ženskega gibanja.

Poleg že omenjenega imajo te predstavnice še nekaj skupnega, nekatere so bile bolj, druge manj zagrizene feministke. Vse štiri pa so si prizadevale ter se bojevale za ženske politične pravice in posledično tudi za boljše življenje ter kulturni napredek. Po besedah Hočevanje je bila Minka Govekar tista, ki je najprej spoznala »da bi se morale tudi Slovenke zanimati za ženske politične pravice« (Hočevanje, 1969: 145).

Tako kot Hočevanje so se tudi Govekarjeva, Štebijeva ter Marica Bartol ukvarjale z dobrodelnimi društvenimi dejavnostmi. Na ta način so pripomogle k socialnemu položaju žensk in hkrati opozarjale na nepravilno zakonodajo do položaja žensk v tedanji družbi. Govekarjeva je videla ključ do uresničitve socialnih in političnih ciljev v izobrazbi, saj je menila, da neizobražene ženske, ki s tradicionalnimi vrednotami ne dopuščajo sprememb in napredka, ogrožajo kulturni razvoj naroda. Med najaktivnejše feministke svojega časa pa nedvomno spada Alojzija Štebi. Zavzemala se je za reševanje ženskega vprašanja po mirni poti, hkrati pa bila tudi zagovornica pravic otrok in mladine. Tudi Marica Bartol je težila k izboljšanju

položaja žensk v družbi, vendar so bili njeni pogledi malce bolj zaprti od pogledov prej omenjenih feministk.

V glasilu *Slovenski narod* zapisala: » Učiteljica mati, ki ima sama doma kopico otrok, ne more navadno biti dobra učiteljica in dobra mati gospodinja; zanemarjati more ali šolo ali dom ...« (*Slovenski narod*, 8/ 1923: 3). Dokaz, da je ženska lahko dobra mati, gospodinja in hkrati uspešna v svojem poklicu, je nedvomno Pavla Hočevnar, mati samohranilka, ki se je zavestno odločila za malo drugačno vlogo za tedanji čas in ji je kljub temu uspelo. »Odločila sem se za svobodno materinstvo, ker sem čutila, da mi bo na odgovorni življenjski poti bolj v oporo kot v oviro, in ker mi bo tudi prej dosegljivo,« pravi Hočevnarjeva v svojih spominih.

6 IZBRANE VSEBINE IZ REVIJE ŽENSKI SVET

Že v prvih letnikih izhajanja je *Ženski svet* posvečal veliko pozornosti naslednjim tematikam: vloga ženske v zakonu, v materinstvu, v gospodinjstvu, v izobraževanju in družbi nasploh. Ustvarjalke so poudarjale, da je mesto ženske doma. Njene naloge so predvsem biti dobra mati, gospodinja ter žena možu. Mnogi članki govorijo, kako se spoprijeti s temi nalogami in biti v njihovem izpopolnjevanju, kolikor se le da, dobra, če ne najboljša.

6.1 Ženske in gospodinjstvo

6.1.1 Za zakon, družino in dom

Gospodinjstvo je ena najpomembnejših tem vse do druge svetovne vojne. Poudarjeno je bilo, da je materinstvo sveto, ženski usojen poklic pa je gospodinjstvo. Živeli so v prepričanju, da lahko le vestna gospodinja doma obdrži svojega moža. Brez tega je njun zakon izgubljen, za razpad pa je krivo pomanjkanje gospodinjstvih spretnosti.

Že v prvi številki *Ženskega sveta*, v članku z naslovom Dobra gospodinja, avtorica Jerica Zemljanova piše o gospodinjstvu kot o najvažnejšem poklicu, kar jih lahko opravlja ženska. Sprašuje se: »Kje pa je še poklic, ki bi staval toliko zahtev in odgovornosti na žensko kolikor baš gospodinjstvo? Žena gospodinja mora delati od ranega jutra do poznega večera za svojo družino – ne le samo z rokami, ampak tudi z razumom in s srcem« (*Ženski svet*, 1/ 1923:15).

Misliti in skrbeti mora za prehrano, obutev in oblačila, zdravje, čistočo in udobno stanovanje ter da se člani družine počutijo zadovoljno in prijetno. Hkrati pa mora voditi tudi ekonomijo, znati mora varčevati in obračati denar, da ni na koncu meseca družinska blagajna prazna, za to je gospodinjstvo težak in odgovoren poklic.

Dobra gospodinja je hkrati tudi dobra kuharica, taka je, če kuha z veseljem, razumom in z ljubeznijo. Včasih pa tudi še danes pravijo na podeželju, da dobra kuharica slovi

čez devet far. To pa je bilo še najbolje občutiti med vojno, ko ni bilo masti, sladkorja, moke, mesa pa tudi kruha. Imeli so le buče, korenje, repo pa še to v manjših količinah. V teh časih je bilo prav posebno treba zbrati vse kuharske talente, da je gospodinja skuhalo obed, vreden človeka (*Ženski svet*, 1/ 1923: 15). Gospodinja, ki ni imela kuharskega talenta, ni znala pripraviti dovolj velike količine hrane in je morala z žalostjo gledati, kako ji hira in propada družina. Avtorica članka meni, da ne zadošča, da jed želodec le napolni, ampak mora biti jed tako pripravljena, da jo človek zaužije z veseljem in s slastjo, ker ga le tako ohrani zdravega in krepkega, da ima moči za delo.

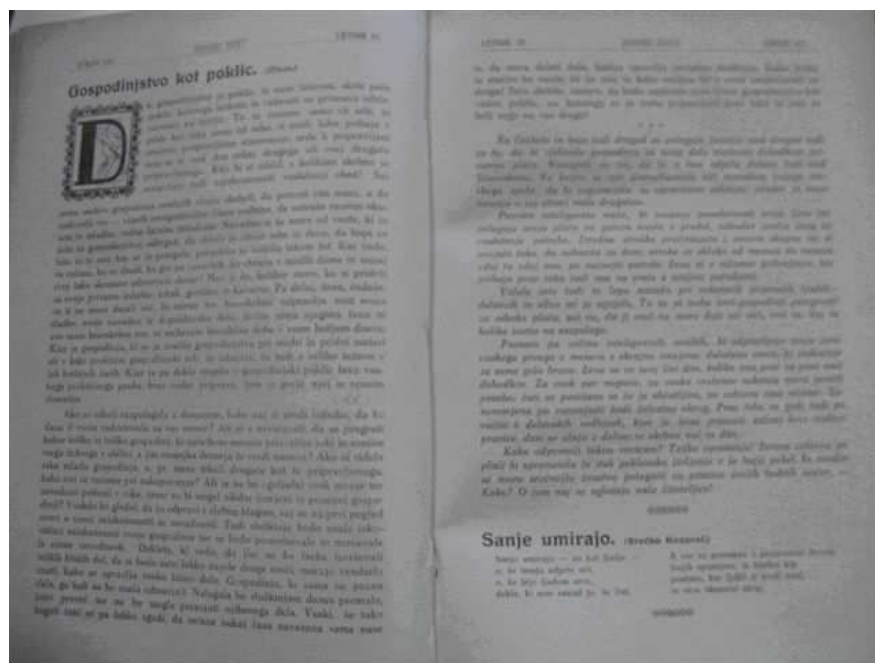
Gospodinja mora znati veliko stvari, da jo lahko poimenujemo dobra gospodinja. Predvsem je pomembno, da zna varčevati pri kuhanju. Še tako bogata družina gre lahko na »boben«, če ima zapravljivo gospodinjjo. Poskrbeti mora, da vsak član družine pazi na to, da se nič ne poškoduje in da se vsaka poškodovana stvar takoj popravi. Zelo važno za gospodinjjo pa je tudi, da zna poskrbeti za bolnika, kajti brez njene pomoči je bolnik izgubljen.

Dobra gospodinja je snažna in redoljubna, znati mora varčevati, ravnati z bolnikom, kjer tudi pokaže svoje najljubše lastnosti: požrtvovalnost, potrpežljivost, snažnost in ročnost v kuhinji. To pa še ni najpomembnejše, kar naredi gospodinjjo dobro. Najvažnejša, hkrati pa najlepša je vzgoja otrok (*Ženski svet*, 1/ 1923: 17).

Zemljanova zaključuje z mislijo, da dobre gospodinjje ne padejo z neba, ampak je potrebno zanje poskrbeti, tako da se ustanovijo gospodinjske šole, kjer se bodo dekleta naučile vsega, kar je potrebno vedeti in znati za uspešno vodenje gospodinjstva.

V časopisu so leta 1926 naredili obširno anketo o gospodinjstvu. Odgovorov je bilo veliko, govorili pa so predvsem o problemu, kako obdržati moža doma. Karkoli storijo ženske, nikoli ne naredijo prav: če ne vzdržujejo čistoče, odženejo moža od hiše, če skrbijo preveč za red, ga prav tako. Če varčujejo, so skope, če ne varčujejo so razsipne. Če otroci materi pomagajo pri hišnih opravilih, so slabe matere, če jih pa ne vključujejo v delo, so preveč popustljive.

Slika 11: Članek Gospodinjstvo kot poklic

(Vir: *Ženski svet*, 4/ 1926: 116). (foto: Vanja Bole)

6.1.2 Gospodinja in služkinja

V *Ženskem svetu* večkrat zasledimo problematiko služkinj. Izključno s stališča gospodinjje, je napisan članek Gospodinja in služkinja, najdemo pa tudi članke, ki so jih napisale služkinje in navajajo lastne izkušnje. Gospodinja in služkinja sta dve osebi, v gospodinjstvu pa izpopolnjujeta druga drugo. Preden stopi služkinja v službo, se mora zavedati treh pogojev, na katerih slone vsi njeni odnosi v življenju. Pogoji so, da je poštena, da je čista, da zna slišati in slušati (*Ženski svet*, 11/ 1923: 254).

Iz vseh besedil, ki so jih napisale novinarke v *Ženskem svetu*, je čutiti, da je bilo v obdobju med obema vojnama pomanjkanje hišnih pomočnic. »Težko jih je bilo dobiti, prav tako pa so bile premalo izučene za svoje delo,« pravi neznana avtorica članka. Gospodinjje so porabile veliko časa, da so spremenile neuka dekleta v dobre gospodinjjske pomočnice. »Saj v splošnem moram naglasiti, da začetnice vse premalo cenijo trud, ki ga ima gospodinja ž njimi. Precej dolgo pač traja, preden dopoveš in na praktičnih primerih pokažeš, kako treba opravljati posamezno hišno delo: kaj in

kako kuhati, kako pospravljati, kako prati in gladiti perilo, nositi na mizo in pospravljati ž nje. Ako dekleta ne pustiš k štedilniku, se ničesar ne nauči: ako kuha sama – neizkušena ti napravi mnogo škode,« pravi Govekarjeva v svojem članku o gospodinjah (*Ženski svet*, 1/ 1931: 17).

V rubriki Gospodinjstvo zasledimo urnik služkinj, ki ga je napisala »sotrudnica« *Ženskega sveta* M. Z. kot nasvet gospodinjam oz. delodajalkam. Služkinja je morala vstati že zelo zgodaj. Preden je družina vstala, je zakurila ogenj v kuhinji, očistila čevlje ter odšla v trgovino po svež kruh ter mleko. Po prihodu domov je pripravila zajtrk ter pomagala najmlajšim se obleči. Pri večjih družinah ji je pri tem delu pomagala tudi gospa. Po obedu je pomila posodo, pospravila stanovanje ter se sama ali pa v spremstvu gospodinje odpravila na tržnico po nakupih. Ob 12. uri je pripravila kuhinjo za kuho, oprazila zelenjavo, pripravila krompir, kuhala juho in zelenjavo naprej. Pripravila je jedilno mizo. Osnažila solato, naredila kompot ali štrudelj (*Ženski svet*, 1924: 238). Po kosilu je pomila posodo ter pospravila kuhinjo. Nato so sledila lažja dela, kot so šivanje, pogovor z gospodinjo o jedilniku za drugi dan, o nakupovanju, o dnevnih cenah, pouk o kakovosti živil in o napakah, ki jih je služkinja oz. dekla naredila od včeraj do danes v kuhi ali gospodinjstvu in podobno. Ob 18. uri je sledila večerja. Ko je pomila in pospravila posodo, je imela čas zase in za svoja opravila.

Poleg vsakodnevnih opravil pa je služkinja enkrat na teden točno na določen dan opravljala dela, kot so likanje, pranje, čiščenje oken, stekla, kozarcev, omare za posodo, medenine, kuhinjskega pribora, temeljito pospravljanje sob, ribanje kuhinje, stopnic, stranišča itd.

Avtorica članka M. Z. poudari, da gospodarica ne sme biti preveč prijazna in komunikativna s služkinjo, saj bi s takimi dejanji služkinjo le razvadila in pokvarila. Povelje mora biti kratko, razumljivo, avtoritativno.

Razmerje med gospodinjo in služkinjo pa je bilo tudi polno konfliktov in včasih tudi naporno. To potrjuje bralka *Ženskega sveta* Franja Kršelj: »Koliko potrpiamo z

neukim dekletom z dežele, učimo ga, potrpiamo ž njim stokrat več kot z možem in deco svojo – drago jo plačamo, darila ji dajemo ob vsaki priliki – če pa ji rečemo le besedo. Že piše domov ... Če smo se me učile gospodinjstva, smo morale plačati za to in smo bile zmerjane od učiteljic in od staršev – končno pa pridemo še v hujšo moževo šolo. O še lepo sem ravnala s temi punčkami ...» (*Ženski svet*, 4/ 1926: 345).

Gospodinja, podpisana M. Z., pa je v časopisu objavila tudi urnik za služinčad, v katerem je natančno opredelila, kaj naj bi hišne gospodinje vsako uro počele. Njihov urnik se je začel ob šestih zjutraj, spat pa naj bi jim gospa dovolila iti ob devetih zvečer. V članku je večkrat poudarjeno, da se mora služkinja držati discipline. Avtorica tudi opozarja, naj gospodinja s služkinjo ne bo preveč domača in naj z njo ne govori preveč. Naj pazi, da je ne razvadi. Dovolj ji po uvidevnosti, da se loči človek od sužnja (*Ženski svet*, 2/ 1924: 238).

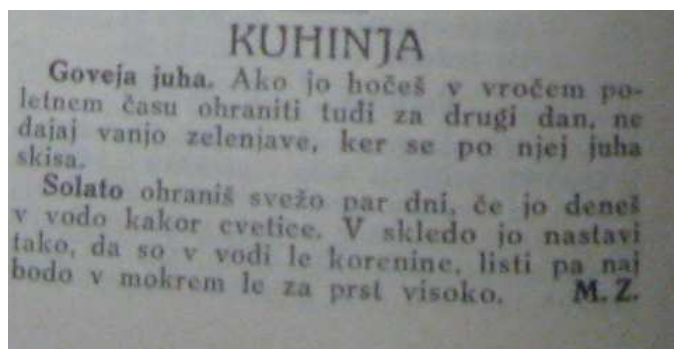
Na napisano izjavo je odgovorila služkinja A. Karmela. Pismo je bilo verjetno precej cinično, saj je urednica napisala, da ga je morala skrajšati, da ne bi še bolj povečalo prepada med posli in gospodinjami. Naj bo ob nedeljah že ob 9. uri doma? Služkinje ni treba disciplinirati, se zna sama ... Služkinjo je treba spoštovati, v hiši mora biti kakor ud družine (*Ženski svet*, 2/ 1924: 286).

Časopis daje veliko koristnih in praktičnih nasvetov gospodinjam in prav tako tudi služkinjam:

- Če je v steklenici neprijeten vonj, ga odstranimo tako, da vanjo damo nekaj oglja in ga pustimo nekaj časa v njej.
- Če je jed preveč slana, na lonec položimo čisto krpo ter nanjo potresemo pest moke. V nekaj minutah bo jed premalo slana.
- Madeže od sadja najlažje odstranimo, če jih zmočimo z vodo in držimo nad žveplovim plamenom. Tako sadne lise izginejo z oblačila in kože.
- Svilene nogavice se najlepše operejo, če jih za par ur namočimo v mrzlo vodo in jih potem operemo v mlačni vodi z milom. Nato jih izplaknemo in še vlažne zlikamo. Avtorica članka svetuje, naj se nogavice likajo po dolžini in ne po širini.

Slika 12: Nasveti za gospodinje

(Vir: *Ženski svet*, 2/ 1924: 147). (foto: Vanja Bole)

V vsaki številki časopisa sta vsaj dva nasveta. Da so bili nasveti res koristni in upoštevani, lahko potrdim tudi sama, saj sem se ob branju le-teh večkrat spomnila na mamo in staro mamo, ki sta mi take ali podobne nasvete dajali in mi jih še vedno dajeta v poduk.

V nobenem gospodinjstvu pa ne gre brez dobre kuharske knjige. Gospodinje že od nekdaj rade preizkušajo nove recepte in tudi za to temo je v časopisu *Ženski svet* poskrbljeno.

a) Čokoladni šarkelj

Vmeša se:

13 $\frac{1}{2}$ dag surovega masla, 4 rumenjake in $\frac{1}{4}$ kg sladkorja, zatem se med mešanjem počasi priliva polovica male skodelice mleka, doda se zelo drobno zrezana skorja 1 limone, 30 dag moke, sneg iz 4 beljakov in prašek za pecivo. Končno se doda še sok pol limone. Nato se razdeli testo v 2 polovici. K eni polovici primešamo 7 dag nastrgane čokolade. Model se dobro namaže s surovim maslom, potrese s kruhovimi drobtinicami ter nadeva spodaj belo testo in potem čokoladno.

b) Juha s skuto

V skodelici zmešamo malo mleka in par žlic skute. Na ognju imamo pripravljen lonec kropa, v katerega vlijemo razredčeno skuto. Ko malo povre, je juha končana. Izboljšamo jo lahko še z majhnim koščkom surovega masla in pa 1–2 jajci, ki jih dobro stepemo. Osolimo po okusu.

c) Jagodni liker

V 1l dobre slivovke stresi $\frac{1}{2}$ kg gozdnih jagod in sladkaj po okusu. Steklenico postavi na sonce za 15–20 dni. Potem pretoči v drugo steklenico in postreži za posebne priložnosti.

V časopisu zasledimo še veliko drugih receptov, ki so bili nekoč in so še danes v pomoč gospodinjam v kuhinji. Recepti so se prenašali iz roda v rod.

Ženske so bile za gospodinjenje v lastnem domu poklicane, ne pa tudi plačane. Vsako dekle, ki je želelo podpirati v družini tri vogale, je moralo izpolnjevati naslednje zahteve: biti dobra kuharica, znati je morala varčevati pri hrani in denarju, čistost in redoljubnost ji nista smeli biti tuji, pomagati bolniku, poleg vsega tega pa je morala pokazati tudi materinski čut pri vzgoji otrok. »Kako, kje in odkod pa dobiti gospodinje, ki bodo imele vse te lastnosti?« se sprašuje avtorica članka Zemljanova v *Ženskem svetu*.

6.2 Materinstvo

Materinstvo je bilo, kot rečeno, ena ključnih tem v časopisu. Vloga mater se je sčasoma močno spremenila. Še pred osemdesetimi leti so bile matere doma, da so skrbele za družino in gospodinjstvo, danes pa spadajo med delovno aktivne ženske. Kljub temu menim, da delovno aktivna mati danes še vedno nosi večino teže gospodinjanskega dela.

V prvem ženskem tisku so mnoge avtorice prepričane, da je materinstvo ženi od narave dan poklic in samo s tem naj bi dosegla življenjsko izpolnitev. Vesna Leskošek v svojem delu *Zavrnjena tradicija* pojasnjuje, da je materinstvo vzporedno z zahtevami po delu in izobraževanju izgubljalo pomen poklicnosti oziroma narave nujne in dobivalo pomen službe (Leskošek, 2002: 216). Otroci so bili pod očetovo oblastjo, mati se je smela ukvarjati le z vzgojo otrok, njihovo nego in zdravjem.

V začetku 20. stoletja se je začelo povečevati število besedil praktične narave, lotevali so se povsem konkretnih vzgojnih težav in ciljev. Podajali so nasvete za

boljšo in naprednejšo nego ter vzgojo majhnih in večjih otrok. Revija *Ženski svet* je že v prvem letniku leta 1923 uvedla stalno rubriko Materinstvo.

Strokovni in praktični nasveti, katerim je bila ta rubrika namenjena, so segali vse do navodil za uspešno dojenje, praktičnih nasvetov, kako ravnati z bolnikom, kako otroke poučiti o nujnosti vsakodnevne higijene, kako naj se odraščajoča dekleta obnašajo v družbi, o različnih ženskih boleznih, pa vse do uvajanja novih modernejših vzgojnih praks. Tako se v vsaki številki vrstijo različna »pojasnila in navodila, ki so potrebna ženi v vsakdanjem življenju« (*Ženski svet*, 1/ 1923: 20), saj kljub mnogim prirojenim sposobnostim »potrebuje mlada mati še mnogo pouka, nasvetov in izkušenj« (*Ženski svet*, 1/ 1923: 20).

Največ nasvetov je namenjenih prav nosečnicam in materam novorojenčkov, članki nosijo naslednje naslove: Mleko za dojenčke (1/ 1923), Dojenčkova posteljica, Otrokov spanje (3/ 1923), Pazite na speče dete (9/ 1923), Noseča žena (11/ 1923), Kdaj naj otroku cepimo koze (4/ 1925), Kopanje v nosečnosti (5/ 1925), Dojenček se slabo razvija, Negovanje prsi (3/ 1928) itd.

Veliko zanimivih člankov se je razvrstilo skozi delovanje revije *Ženski svet*, omejila se bom na dva, ki sta pritegnila mojo pozornost in zanimanje.

»Nosečnost in duševno stanje žene. Nosečnost pomeni za ženo velik preobrat v njenem telesu in duševnem življenju ... Žena, ki trpi v nosečnosti, je breme vsej družini, marsikdaj se maščuje to trpljenje tudi na otroku. Zato bi morali domači, posebej pa mož, uvaževati njeno izredno stanje ter storiti vse, da ji olajšajo muke. Težka dela, jeze, skrbi so kakor udarci na njen organizem in dušo. Da se še dobe tašče, svakinje, možje, ki se ne ozirajo na trpečo ženo ali jo celo namenoma trpinčijo, je pač znamenje njih moralne pokvarjenosti in neizobraženosti. Celó z živaljo postopa človek milejše, pa bi ne imel sočutja in spoštovanja do žene, nositeljice novega otroka« (*Ženski svet*, 6/ 1928: 349)!

»Plašljivo dete je velik križ družini in sebi samemu. Otrok je tak navadno zato, ker je že iz malega razvajen, brezskrbno negovan in raznežen. Plašljivost pa je lastnost, ki jo dete kaj rado izkoristi sebi v prilóg. Nekatera mati razvadi otroka že v prvem letu.

Kakor hitro se začne zavedati svetlobe, že se dere, ko opazi, da je samo ali v temi ... Kakšen križ ima mati s takim otrokom! Vedno ga mora kdo spremljati, ako hoče iti v temno sobo. Nikoli noče biti zvečer sam v sobi. Ure in ure mora mati presedeti pri njem, držati ga za roko ali za glavo in mu peti. Težko je pozneje odvaditi otroku plašljivost, zato je bolje, da mu je ne privzgamajo. Že iz malega ga navajamo, da bo samo v temi. Bavbavi, črni možje, pošasti in drugi duhovi naj izginejo iz naših pravljič in vzgoje, če hočemo, da bodo živci naše dece zdravi in močni« (*Ženski svet*, 6/ 1928: 219).

S takšnimi in drugačnim članki so avtorice časopisa *Ženski svet* svetovale in pomagale bralkam in hkrati tudi njihovim najbližjim, kako ravnati v določenih situacijah. Leskoškova pravi, da mora mati biti krepostna in skrbna, zavedati se mora svoje neskončno težke naloge – vzgoje otrok.

Da je materinstvo dolžnost, je mogoče sklepati tudi iz zgodovinskih zapisov. Materinstvo je popolnejše, če se podreja nadnaravnim in božjim postavam. Materinstvo je Božja ustanova, ena najlepših in najbolj blaženih, pravi Leskoškova v svoji knjigi *Zavrnjena tradicija*.

V zvezi z materinstvom se v *Ženskem svetu* pojavljajo tudi tabuji, povezni z rojstvom.

6.2.1 Tabuji

Materina prva in glavna naloga po porodu je, da doji otroka. V obdobju med obema vojnama je materino mleko veljalo za tabu, isto je veljalo za žensko po porodu, ponovno jo je očistilo šele vpeljevanje v cerkveni skupnosti. Ljudje so verjeli, »da more doječa žena izgubiti mleko ali povzročiti nesrečo v hlevu, predno ni blagoslovljena« (*Ženski svet*, 2/ 1924: 48). Po mnenju avtorice članka, podpisane U., je bila to le »prazna vera«, ki pa je dokazovala, kako »važno je smatrala naša prababica odgojo male dece«.

Bili so prepričani, da duševno razburjanje lahko vpliva na izločitev mleka. V *Ženskem svetu* na temo o materinstvu izsledimo naslednje: »V enem takih slučajev so

grdo ravnali z materjo, kar je vplivalo nanjo tako razburljivo, da je drugi dan dobil otrok drisko, četrti dan pa je bil že mrtev.« Dopisnica *Ženskega sveta* Maca pravi: »Doječi materi je torej vsa okolica dolžna največje obzirnosti, ako hočemo, da bodi njeno hranivo otroku – blagoslov.«

Nosečnica mora živeti srečno, zadovoljno in umirjeno. »Vem za slučaj, ko je gorela štala¹⁶, pa je šla ta mlada, ka je bila noseča, ven in zavpila: 'Joj, kako gori!' In tako je na licu hčerki ostal madež ognja, je kot dekla hodila na lepotne operacije« (Rožman, 2004: 33).

Pomembno je bilo, da se mati izogiba vsega, kar ima duh po »nenavadnem« in nenormalnem. Tako imamo cel niz praks nosečnic v želji, da bi se otrok rodil zdrav in normalen (Rožman, 2004: 30). Se pravi, če si želel, da otrok ne bo nahoden, je bilo prepovedano uživanje živali. Otrok bi bil neumen, če bi nosečnica uživala teletino, šepav, če je sedela na branah, imel kratke noge, če je prestopala oje (drog na delu voza, pluga) na vozu. Kot vidimo, so posledica kršitve tabuja, da bo otrok »drugačen«.

Otrok pa je prinesel na svet tudi različne fizične lastnosti, če je nosečnica prišla v stik z naslednjimi živalmi: če si naletel na krastačo, je lahko otrok postal vodenoglav, krastav in žabjeglav. Prav tako piše, da si, če si prišel v stik z volkom, pa te le-ta ni pojedel, imel volčjo žrelo (Rožman, 2004: 33).

Bitje, ki je komaj ugledalo luč sveta, so obravnavali kot nečisto, saj je veljalo, da je porod nečisto dejanje. Žensko, ki je pravkar rodila, so za nekaj časa izločili iz človeškega in cerkvenega občestva, ker so jo imeli za nevarno.

Potem ko si je nekoliko opomogla, jo je duhovnik s kratkim obredom znova vključil med ljudi in v naročje cerkve (Puhar, 1982: 49).

Ponekod je bilo prepovedano nesti otroka na prosto, saj so nanj prežali zli duhovi, otrok pa bi lahko postal pegast.

¹⁶ Kmečko poslopje.

Zanimivo je prepričanje, ki je v nasprotju s predstavo današnje družbe, ki hrepeni po čistosti in dišečnosti, ko so menili, da pretirano kopanje otroka utruja in povzroča prehlad (Puhar, 1982: 72).

Starši so za svoje prakse, percepcije, poiskali neke smiselne povezave, tako da jih ni težil občutek brezbržnosti do otroka (Puhar, 1982: 72). Ženske so spoštovale tabuje, ker so jim tako svetovale mame in babice ali iz strahu in previdnosti.

6.2.2 Vzgoja

Ena od zelo pomembnih materinih dolžnosti je bila in še vedno je vzgoja otrok, pa tudi se mati ne rodi z naravnimi sposobnostmi, ampak se mora še marsikaj naučiti, »kajti samo od matere zavisi, kakšen je otrok« (Dražgaš, 1938: 40).

Mati mora biti krepostna in skrbna, hkrati pa se mora zavedati svoje naloge – vzgojiti otroke v poslušnosti ter marljivosti.

Vzgoja otroka postopoma pripravi na samostojno življenje. Že ob samem rojstvu se je potrebno držati nekih pravil, kot so: po hranjenju ne smemo otroka prenašati ali ga premetavati, moramo ga kopati vsak dan ob istem času in se seveda držati reda glede hrane, sicer bo že od samega začetka razvajen in ga bo pozneje težje pravilno vzgojiti.

Takšen nasvet lahko najdemo v rubriki o materinstvu. Dolžnost staršev je, da otroka negujejo in vzgajajo duševno in telesno (*Ženski svet*, 5/ 1925: 134).

Vloga matere kot vzgojiteljice ni bila najbolj cenjena, vendar je imela velik in močan vpliv na prihodnost njenih otrok. Razlike v vzgoji so bile že takrat opazne in nekatere so še vedno: Deklica lahko joče, deček pa ne, ker to škodi. Z leti pa se premoč dečkov le stopnjuje. Kljub temu da hodi v šolo tudi sestrica, mu mora vseeno pripraviti šolsko torbo, za njim pospraviti knjige in zvezke ter očistiti čevlje. Vzgoja bi morala biti za oba otroka enaka.

Staši so delali razlike v vzgoji. Sinu so dali vedeti, da je več vreden od sestre. Deklicam so dajali težja dela ter jih poniževali. Dečke so učili, da so moški po naravi

več vredni, deklice pa naj bodo pridne, pokorne, ponižne ter potrpežljive. »Deklice so odgovorne za vsak svoj korak, dečki pa se svobodno gibljejo,« je napisala Leskovškova v svojem poglavju o vzgoji.

Alenka Puhar ugotavlja, da je bil pravi slovenski moški priden, kajti ves čas je delal. Slovenski moški je tisti, ki ne kaže čustev, šibkosti, kaže pa pogum in dominantnost v družini. Fante so učili, da so potlačevali šibkost, čustvenost in mehkužnost (Puhar, 1982: 159). Vendar da ne bo pomote, tudi deklice so že zgodaj naučili, da se je treba čustev sramovati, ampak za razliko od fantov so bili njim dovoljeni spodrsaljaji.

Medtem ko so dečki pod vplivom očetov, so matere tiste, ki skrbijo za pravilno vzgojo hčerke. Prva in najpomembnejša materina skrb je, da vzgoji hčerko v dobro gospodinjo, mater in ženo ter da ji priskrbi primernega moža.

Mati mora budno paziti na pravilen razvoj dekleta, še posebej v času »nevarnega« prehoda iz otroštva v odraslost. »So razne nevarnosti, ki prete otroku,« opozarja *Ženski svet* naše matere, »ko se razvija v dekle. Budno materino oko jim bo sledilo in bo branilo njihovega ljubčka pred njimi.«

6.2.3 Lepo vedenje deklet

Prav posebna pravila lepega vedenja pa so veljala za dekleta, ki so se jih morale držati, če niso hotele sprožiti »zlobnih jezikov«. V reviji *Ženski svet* najdemo zanimiv članek, kako naj se obnašajo dekleta do fantov.

Svetovalka Vida je strnila šest dekliških čednosti oz. temeljna pravila obnašanja za dekle, da ohrani »dobro ime« v fantovski družbi:

1. Preprostost. »Preproste naj bodo tvoje kretnje, preprosta naj bo tvoja govorica in preprosta naj bo tvoja obleka,« svetuje svetovalka *Ženskega sveta* dekletom. Poudari tudi preprostost oblačenja, kajti pretirani luksuz bi dekletom že škodil.

2. Dostojnost v vedenju. Vedenje pokaže dekleta z vzgojo. »Kretnje naj bodo umirjene in govorica ne preglasna. Kako grdo je videti dekleta v družbi s fantom, pa se dekleta surovo obnaša, npr. da maha okrog sebe z rokami, ploska z rokami, če hoče kaj poudariti ali pokazati, kriči se glasno smeje, ...«
3. Pravila srečanja. Pravila so zahtevala, da mora najprej fant pozdraviti dekleta, ona pa mu »odgovori s prijaznim odzdravom«. Če ne odzdravi fantu, je to žaljivo in je znak preziranja. Ni bilo vljudno, da je dekleta ustavila fanta na cesti, kljub temu pa mu je bila dolžna po pozdravu dati prva roko.
4. Sramežljivost. Poseben čar, ki krasi dekleta, je sramežljivost. Dekleta ne sme prehitro pokazati naklonjenosti do fanta, »četudi ga ima rada«. Vida svari dekleta, naj pazijo, kdaj in kje se sestajajo s fanti, kajti ljudje so obrekljivi. »Dekleta dobi slab glas in pošten fant se izogiblje.«
5. Skromnost. Dekleta naj se izogiba dragih daril, ampak naj se razveseli skromnega daru od fanta. »Fantje sicer ponujajo v svoji hipni zaljubljenosti to in ono, toda drugi dan, ko štejejo svoje novce, mislijo z nejevoljo in prezirljivostjo na tako dekleta. Gotovo se bodo pozneje proti njej tudi netaktno obnašali.«
6. Previdnost. Svetovalka svari dekleta, naj bodo prijazna do vseh, naj pa ne verjamejo vsem fantom. »Preštudiraj dobro svojega častilca, iz vseh vidikov, pogledaj globoko v njegovo dušo, predno se odločiš, da mu daruješ mir svojega srca.« Pogosto se fantje radi samo kratkočasijo z dekletimi.

Za dekletovo neposlušnost, neprimerno vedenje, predajanje prepovedani zunajzakonski spolnosti je bila nedvomno največja kazen nezakonski otrok. Nanjo je okolica gledala kot na manjvredno žensko oz. kot grešnico.

Proti koncu dvajsetih let 20. stoletja pa že opazimo razliko v pričakovanjih deklet oz. žensk. Pričakujejo lastno življenje poklic oz. kariero, ki jim bo omogočil osebno zadovoljstvo, moža, ki jih bo spoštoval, ljubil in razumel, pričakujejo otroke, predvsem pa želijo ostati lepe.

Ženske nočejo več ostati sence svojih mož in sprejemati nevidne vloge svojih mater, v svetu hočejo biti slišane. Zato začnejo obiskovati šole, vpisujejo se v različne tečaje in društva, zavzemajo se za pravice otrok in žena itd.

Za mlade ženske pa je postajalo vedno pomembnejše, da so ostajale lepe in negovane. V *Ženskem svetu* lahko zasledimo veliko nasvetov o tem, kako lahko hrana vpliva na lepoto ženskega telesa, posebej na kožo. »Zlasti čista in gladka polt je bistveni del zunanje lepote ... Premastne jedi so tudi v kvar zunanjim oblikam. Izogibajmo se preveč pikantnih ali preveč začinjenih jedi, ker mnogokrat povzročajo izpuščaje na obrazu, kar pa ni preveč dekorativno,« zapišejo v članku Vpliv hrane na lepoto (*Ženski svet*, 4/ 1924: 190).

Vedno pomembnejše je postalo, kako naj si ženska po porodu povrne prejšnjo postavo. Avtorica članka Matere, negujte svoje telo, nagovarja matere, naj negujejo svoje delo, da ne bodo po nekaj porodih »uvene in onemogle« ali pa pretirano debele, kajti sicer jih bo okolica prezirala in pomilovala, kar se še največkrat zgodi z moževe strani.

7 ZAKLJUČEK

V diplomski nalogi sem proučevala revijo *Ženski svet*, ki je izhajala v dvajsetih letih 20. stoletja. Zanimalo me je predvsem, kako je bila v reviji predstavljena vloga žensk v družbi in družini. Na podlagi rubrik je razvidno, da je bil *Ženski svet* namenjen gospodinjam, kmeticam, delavkam, izobraženkam, skratka širšemu sloju ženskega prebivalstva. Mesečnik je izhajal v težkih razmerah, saj so se fašistične oblasti na vse pretege trudile izbrisati slovenski jezik in slovensko prebivalstvo. Kljub terorju nad slovensko manjšino pa se je uredništvo *Ženskega sveta* borilo ter objavljalo prispevke.

V reviji je bil poudarjen socialni namen in nikjer ni bilo izrecno povedano, da želi revija ohranjati narodno zavest in rabo maternega jezika, saj bi to povzročilo takojšnjo prepoved tiska. To neizrečeno poslanstvo je bilo eden od ciljev uredništva.

Z zanimanjem sem prebirala članke o gospodinjstvu, materinstvu ter zakonu, saj so ustvarjalke *Ženskega sveta* izobraževale svoje bralke o tem, kako biti dobra žena, mati in gospodinja. Veliko člankov govori, kako se spoprijeti s to vlogo in jo čim boljše tudi opraviti.

Zena Š. pravi: »Žena mora biti ohranjena možu, sveža po duhu, dovzetna za vsako njegovo razpoloženje, biti mu mora mati in biti mati vsej družini in povsod. Materinstvo je v naravi žena in prava žena nastopaj v življenju kjer koli, kadar koli, podajaj svoje življenje materinsko. In to je: velika nesebična ljubezen, ki daje in daje še in še. To je steber, to je moč žene in to je tisto veliko življenje žene, ki dviga žena na vsem svetu do najvišje časti« (*Ženski svet*, 2/ 1925: 47).

Ženske v prvi polovici 20. stoletja so sprejele vse pogoje, ki jim jih je nalagal moški svet, saj so bile prepričane, da si je potrebno mesto in veljavo v družbi in družini zaslužiti.

Zanimiva je ugotovitev, da je v vsebini prispevkov in rubrik *Ženskega sveta* v petih letih izhajanja moč zaslediti tendenco, da s svojim diskurzom nagovarja žensko v zasebni sferi. Uči jo, kako naj bo mati in na kakšne načine naj skrbi za dom in družino.

Zanimivo je, da je imelo uredništvo *Ženskega sveta* mešan svetovnonazorski sestav, vendar je bila strategija revije kljub temu uresničena in uspešna, saj je ponujala različno mislečim bralkam različne vsebine, ki pa so hkrati spodbujale in krepile narodno zavest.

Ustvarjalke so se borile proti revščini, zaostalosti bralk, pa tudi proti raznarodovanju in italijanski asimilaciji. Zasluga *Ženskega sveta* je, da se je bojeval proti temu ter na subtilen način izobraževal in podpiral tržaške Slovenke. Naloga uredništva je bila »lepo po srednji poti« se izogniti pritiskom fašistov.

Hočevarjeva je že v prvi številki nagovorila svoje bralke z uvodnikom, v katerem je nakazala smernice, ki se jih bo revija držala pri svojem delovanju. Za prikaz ženskega področja delovanja in napredka oziroma sprememb v miselnosti družbe, se pravi tako kot moških kot tudi žensk, je uporabila prisposodbo poljane in semena. Ta poljana je na Slovenskem slabo obdelovana, na njej se je razpasel plevel, slovenski narod se je moral namreč dolgo najprej posvečati svojemu obstanku in obrambi, zato je seveda razumljivo, »da se nismo mogli kulturno razmahniti, saj smo morali svoje najboljše moči uporabljati za obrambni boj« (*Ženski svet*, 1/ 1923: 1).

8 PRILOGA

SLOVENSKI ŽENSKI TISK PO KRONOLOŠKEM ZAPOREDJU

Da si bomo lažje predstavljali, kako so ženske revije prihajale na slovenski trg, si pogledajmo kronološki pregled ženskega tiska. Vključene so tudi samostojne periodične enote in priloge.

1897 *Slovenka*, Trst

1905 *Slovenska gospodinja*, Ljubljana

1910 *Naša gospodinja*, Ljubljana

1912 *Slovenska žena*, Ljubljana

1913 *Ženski list*, Ljubljana

1919 *Slovenka*, Ljubljana

1920 *Koroška zora*, Borovlje

1921 *Jadranka*, Trst

Vesna, Ljubljana

1922 *Slovenka*, Gorica

1923 *Ženski svet*, Trst (od leta 1929 Ljubljana)

Vigred, Ljubljana

1924 *Ženski list*, Ljubljana (od 5. številke 11. letnika Maribor, od 8. številke 12. letnika Celje)

1929 *Zarja: The Dawn: List za ameriške Slovenke*, Chicago

Babiški vestnik, Ljubljana

1930 *Žena in dom*, Ljubljana

1931 *Gospodinjska pomočnica*, Ljubljana

1932 *Gospodinja*, Ljubljana

1934 *Praktična gospodinja*, Ljubljana

Nasveti sodobne gospodinje, Ljubljana

1935 *Glasovi kongregacij šolskih sester*, Maribor

1937 *Kmečka žena*, Maribor

Ženska priloga *Mladine*, Kranj

1938 *Deset*, Ljubljana

Žena, Ljubljana, Kamnik

1939 *Luč v temi*, Ljubljana

9 LITERATURA IN VIRI

- Boršnik, M. (1962): *Študije in fragmenti*. Maribor, Obzorja.
- Borak, N. (2005): *Slovenska novejša zgodovina: od programa Zedinjene Slovenije do mednarodnega priznanja Republike Slovenije (1848–1992)*, 1. knjiga. Ljubljana, Mladinska knjiga.
- Budna Kodrič, N. (2003): Žensko časopisje in novinarstvo. V: *Splošno slovensko žensko društvo: 1901–1945 : od dobrih deklet do feministk* (ur. Nataša Budna Kodrič). Ljubljana, Arhiv Republike Slovenije, str. 268–277.
- Čermelj, Č. (1965): *Slovenci in Hrvati pod Italijo med obema vojnama*. Ljubljana, Slovenska matica.
- Čermelj, Č. (1974): *Slovenci v Italiji včeraj in danes*. Trst, Založništvo tržaškega tiska.
- Debelli Turk, L. (1980): *Sv. Jakob: zgodovinski razgledi po življenju Slovencev v Tržaškem delavskem okraju*. Trst, Založništvo tržaškega tiska.
- Dolenc, E. (2007): *Zgodovina 4: učbenik za 4. letnik gimnazije*. Ljubljana, Mladinska knjiga.
- Dolschon, I. (2003): Ernestina Jelovšek: Prešernova hči. V: *Splošno slovensko žensko društvo: 1901–1945 : od dobrih deklet do feministk* (ur. Nataša Budna Kodrič). Ljubljana, Arhiv Republike Slovenije, str. 337–352.
- Dragaš, B. (1938): *Pomoč novorojenčku in dojenčku*. Jugoslovanka knjigarna, 3. izdaja, Ljubljana.
- Ferenc, T. (1974): *Slovenci v zamejstvu*. Ljubljana, Državna založba Slovenije.
- Gombač, M. (2003): Pavla Hočevar: Učiteljice, publicistka, feministka. V: *Splošno slovensko žensko društvo: 1901–1945 : od dobrih deklet do feministk* (ur. Nataša Budna Kodrič). Ljubljana, Arhiv Republike Slovenije, str. 307–316.
- Hočevar, P. (1969): *Pot se vije: Spomini*. Trst, Založništvo tržaškega tiska.

- Jeraj, M. (2003): Vloga in položaj žensk v obdobju 1918–1941. V: *Splošno slovensko žensko društvo: 1901–1945 : od dobrih deklet do feministk* (ur. Nataša Budna Kodrič). Ljubljana, Arhiv Republike Slovenije, str. 27–35.
- Kacin Wohinc, M. (1977): *Narodnoobrambno gibanje primorskih Slovencev (1921–1928)*. Ljubljana, Založba Lipa in Založništvo tržaškega tiska, I. knjiga.
- Kacin Wohinc, M. (1977): *Narodnoobrambno gibanje primorskih Slovencev (1921–1928)*. Ljubljana, Založba Lipa in Založništvo tržaškega tiska, II. knjiga.
- Kacin Wohinc, M. (1972): *Primorski Slovenci pod Italijansko zasedbo, 1918–1921*. Maribor, Založba Obzorja Maribor in Založništvo tržaškega tiska.
- Klabjan, B. (2007): *Čehoslovaška na Jadranu: Čehi in Slovaki ter njihove povezave s Trstom in Primorsko od začetka 20. stoletja do druge svetovne vojne*. Koper, Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče, Založba Annales: Zgodovinsko društvo za južno Primorsko.
- Lavrenčič Pahor, M. (1994): *Primorski učitelji: 1914–1941: prispevek k proučevanju zgodovine slovenskega šolstva na Primorskem*. Trst, Narodna in študijska knjižnica.
- *Leksikon* (1993). Cankarjeve založbe, 3.izdaja. Ljubljana, Cankarjeva Založba.
- Leskošek, V. (2002): *Zavrnjena tradicija: ženske in ženskost v slovenski zgodovini od 1890 do 1940*. Ljubljana, Založba /*cf.
- Luthar, B (1998): *Poetika in politika tabloidne kulture*. Ljubljana, Znanstveno in publicistično središče.
- Pešak Mikec, B. (2003): Pavlina Pajk: Zagovornica ženske emancipacije. V: *Splošno slovensko žensko društvo: 1901–1945 : od dobrih deklet do feministk* (ur. Nataša Budna Kodrič). Ljubljana, Arhiv Republike Slovenije, str. 63–72.
- Pirjevec J., Kacin Wohinc, M. (2000): *Zgodovina Slovencev v Italiji 1866–2000*. Ljubljana, Založba Nova revija.
- Puhar, A. (2004): *Prvotno besedilo življenja: oris zgodovine otroštva na Slovenskem v 19. stoletju*. Ljubljana, Studia humanitatis.

- Rožman, I. (2004): *Peč se je podrla: kultura rojstva na slovenskem podežlju v 20. stoletju*. Ljubljana, Slovensko etnološko društvo.
- Šelih, A. (2007): *Pozabljena polovica: Portreti žensk 19. in 20. stoletja na Slovenskem*. Ljubljana, Založba Tuma, d.o.o., in SAZU.
- Šlebinger, J. (1937): *Slovenski časniki in časopisi – bibliografski pregled od 1797 od 1936*. V: *Razstava slovenskega novinarstva v Ljubljani 1937* (ur. Božidar Borko). Ljubljana, Jugoslovansko novinarsko udruženje, ljubljanska sekcija.
- Štular Sotošek, K. (1997): *Žensko časopisje na Slovenskem (1897–1997)*. Ljubljana, NUK. Vodnik po razstavi.
- Toporišič, J. (1984): *Slovenska slovnica*. Maribor, Obzorja,
- Verginella, M. (2006): *Ženska obrobja: vpis žensk v zgodovino Slovencev*. Ljubljana, Delta.
- Vilhar, S. (1961): *Prerez zgodovine slovenskih knjižnic in knjižničarstva na Primorskem*. Koper, Založba Lipa.
- Vode, A. (1998): *Spol in upor*. Zbrana dela I. Ljubljana, Krtina.
- Vode, A. (1999): *Značaj in usoda*. Zbrana dela II. Ljubljana, Krtina.
- Vodopivec, N. (2003): *Ivanka Anžič Klemenčič*. V: *Splošno slovensko žensko društvo: 1901–1945 : od dobrih deklet do feministk* (ur. Nataša Budna Kodrič). Ljubljana, Arhiv Republike Slovenije, str. 292–306.
- Žokalj Jesih, B. (1996): *Bili so Čedermaci: Primorski duhovniki v času fašizma od konca prve do konca druge svetovna vojne*. Ljubljana, Založba Svobodna misel.
- Žnidaršič Žagar, S. (2001): *Ora et labora – in molči ženska!: pregled demografije dežele Kranjske in pridobitnosti žensk v desetletjih 1880–1910*. Ljubljana, Založba /*cf.
- Žnidaršič Žagar, S. (2009): *Vstop Slovenk v literarni prostor. Okoliščine, v katerih so prve slovenske pisateljice od Frenny Hausmann do Zofke Kveder (lahko) vstopile v slovenski literarni prostor*. Ljubljana, Pedagoški inštitut.

ČLANKI

- Jogan, M. (2001): Žensko gibanje. V: Voglar, Dušan (ur. Alenka Dermesti) Ljubljana, *Enciklopedija Slovenije*, Mladinska knjiga. Zv. 15, str. 318–324.
- Jeraj, M. (2000): *Slovenska ženska društva med obema vojnama (1918–1941)*. Arhivi XXIII, št. 2.

REVIJE

- *Ženski svet* (1923–1928)
- *Ženski svet* (januar 1931)
- *Slovenski narod*: Beseda o naših učiteljicah, 8/ 1923: 3.

SEZNAM SLIK

Slika 1: Fašistični požig Narodnega doma v Trstu	19
Slika 2: Prva številka Ženskega sveta	27
Slika 3: Naslovnica revije Ženski svet leta 1924.....	29
Slika 4: Zgodba Franceta Bevka Ubožica.....	32
Slika 5: Rubrika Obrazi in duše	34
Slika 6: Rubrika Naša deca	37
Slika 7: Pavla Hočevnar.....	44
Slika 8: Minka Govekar	47
Slika 9: Marica Nadlišek Bartol.....	49
Slika 10: Alojzija Štebi	51
Slika 11: Članek Gospodinjstvo kot poklic	56
Slika 12: Nasveti za gospodinje.....	59